№ 284 ՇԱԲԱԹ 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

1913

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱԲԱԹ 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ № 284

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւնն ընդունվում է ամէն լեզվով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողագծին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՎԻԿԱՆԴԵՐ եւ ԼԱՐՍՕՆ

ԽՑԱՅԻՆ ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻ ԱԿՑԻՈՆԵՐԱԿ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ է

Լինօլեում միագոյն
" լինօլեում գրանիտից
" լինօլեում մարմարից
" լինօլեում նկարներով
" լինօլեում սև — — — գրատախտակների համար:
" լինօլեումի պոռօժկաներ եւ գորգեր:

Ցատակները, նրբանցքները, վաննային սենեակները եւ այլ կացարանները յարդարելու համար:

Լինկրուստա—բէլէֆ պատառներ, ամեն տեսակի խցաններ, ջիշերի համար կոպճիկներ, տրոտուար և այլն. կէշնելե նորագոյն նկարներով: Կատալոգները պրէյս-կուրանտները և նմուշները ըստ առաջին պահանջման ուղարկվում են ձրի.

Գրասենեակը եւ պահեստը Թիֆլիսում, Գօլօվինսկի պր. № 9.

(28) 1200 3—1

„ՄՇԱԿԻ" ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Ի նկատի ունենալով, որ ուշ բաժանորդագրվելու պատճառով ստեղծվում են մի շարք տեխնիքական անյարմարութիւններ, որոնք զրկում են խմբագրութեան գրասենեակը հնարաւորութիւնից յունվարի 1-ից կանոնաւորապէս թերթն ուղարկել բաժանորդներին, ուստի խնդրվում է բաժանորդ գրվել ցանկացողներին վաղօրօք դիմել՝ գրելով հասցէները պարզ և ճշգրիտ։

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ և ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ խորին վշտով յայտնում են իրանց աշխատակից և ընկեր՝ յուշարար

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
(ՅՈՒՇԻԿ-ԺԱՆ)

վաղաժամ մահը, որ տեղի ունեցաւ դեկտեմբերի 16-ին։ Մարմինը Արամեանի հիւանդանոցից կը բերվի տուն շաբաթ, դեկտեմբերի 21-ին, ժամը 3-ին։ Ցուղարկաւորութիւնը կիրակի, առաւօտեան ժամը $10^{1}/_{2}$-ին հանգուցեալի բնակարանից (Հաւլաբար, Լազարեվսկ. փող. № 66) դէպի ս. Մինաս եկեղեցին և այնտեղից Խօջիվանքի գերեզմանատուն։ Ամբիծքը շաբաթ, երեկ. ժամը $7^{1}/_{2}$-ին։

1197. 1—1

ՍԱԹԵՆԻԿ ՄԿՐՏՉԵԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԸ իր որդկերանցով սրտի անհուն կսկիծով յայտնում է ազգականներին ու ծանօթներին իր թանգագին և անմոռանալի դստեր և քրոջ I իգական գիմնազիայի 5-րդ դասարանի աշակերտուհի

ՀԵՂԻՆԷԻ (ԷԼԻՉԿԱՅԻ)

վաղաժամ մահը։ Ամբիծքը շաբաթ, դեկտեմբերի 21-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, բնակարանում՝ Ծավճավաձեվսկայա, № 10։ Թաղումը վաղը, կիրակի, դեկտեմբերի 22-ին։ Զրկինեանց եկեղեցում առաւօտեան ժամը $10^{1}/_{2}$-ին կը մատուցվի պատարագ, որի աւարտումից յետոյ հանգուցեալի մարմինը կը յուղարկաւորվի դէպի Խօջիվանքի գերեզմանատունը։

1199. 2—1

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 23-ին
ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ

Դրամա 4 արար. 12 պատկերով Լ. ՇԱՆԹԻ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒՄ ԵՆ.—տ. տ. Ադամեան, Արուսեակ, Աշխէն, Մանուչարեան, Ցամիկ, Սիրանոյշ, պ. պ. Ալլահվերդեան, Ադայեան, Բերոյեան, Զարիֆեան, Թաշճեան, Մամիկոնեան, Մանուէլեան, Մուրադեան, Ցարութիւնեան, Տէր-Առաքելեան, Փափազեան Վահրամ, Օվի-Ահարոնեան, աշխատակից-աշխատակցուհիներ, երգիչների խումբ և ուրիշները։
Սկիզբը երեկոյեան ճիշդ ժամը 8-ին։

Ռեժիսեօր՝ Ա. ԱՐՄԷՆԵԱՆ
1196. 2—1

Մանթաշեան Առեւտրական Դպրոցի Դահլիճ

(Բէբուտօվսկայա № 50)

Շաբաթ, դեկտեմբերի 21-ին, յօգուտ Մանթաշեան Առեւտրական Դպրոցի ՉՔԱՒՈՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ տեղի կունենայ

ՀԱՄԵՐԳ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ տ. տ. Շ. Աբովեանի, Ե. Աֆրիկեանի, Կ. Կօնօվալօվա-Նէմչինօվիչի, պ. պ. Վ. Փափազեանի, Մ. Վասիլիէվի, Տ. Նալբանդեանի և Վ. Րիմսկի-Կօրսակօվի։
Կը ներդաշնակէ՝ իշխ. Ցիցիանօվա։ — Սկիզբը երեկոյեան ժամը $8^{1}/_{2}$-ին։
Տոմսակները կարելի է ստանալ Դպրոցի դիւանատնից։

(շ.) տռ. 1188. 2—2

Առաջնակարգ ցիրկ
ԵՂԲ.
ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ

Այսօր, շաբաթ, դեկտ. 21-ին տեղի կունենայ մեծ ներկայացում—«Մեր չաբաթ օրերը» անունով։ Մասնակցում են բոլոր առաջնակարգ արտիստները։ Այսօր կըմշամարտեն—Սև-Դիմակը՝ Պրուսսիկի հետ, Վախտուրօվը՝ Սարատիէլի հետ, Զագօրայկօն՝ Լավրէնօվի հետ, Ցիպսը՝ Սօլօվիեվի հետ։ Մանրամասնութիւնները աֆիշաներում։

1195. 1—1

Բերլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Վերադառնալով արտասահմանից վերանորոգեց ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՕՏՕՐԱԿՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված ՌԵՆՏՖԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր՝ 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. 2ՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ։ Бебутовская 23, тел. 7—92.

(ա.օ.) տռ. 977 100—41

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
19 դեկտեմբերի

Պետերբուրգ.—Պաշտօնական։ Դեկտ. 19-ին «Веч. Вр.»-ի 641-րդ համարում լոյս տեսած տեղեկութիւնները այն մասին, թէ ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրը խօսակցութիւն է ունեցել գերմանական կանցլերի հետ, միանգամայն սխալ են։

Կէսօրվայ ժամը $6^{1}/_{2}$-ին Ցարսկոյէ-Սէլօ ժամանեցին Թագաւոր Կայսրը Կայսրուհի Թագուհու, Գահաժառանգ Արքայազնի և Օգոստափառ Դուստրների հետ միասին։ Նոյին Մեծութիւններին Արքայական պաւիլիօնում դիմաւորեցին մինիստրների խորհրդի նախագահը, ներքին գործերի մինիստրը և այլք։ Նոյին Մեծութիւնները, բարեւելով, անցան ներկայ եղողների առաջից։ Կայսրը ընդունեց յայտագիր գեներալ-լէյտենանտ Օսիպօվից։ Յետոյ Նոյին Մեծութիւնները Զաւակների հետ մեկնեցին Ալէքսանդրեան պալատը։

Կայսրուհի Թագուհի Մարիա Ֆէօդօրօվնան Մեծ Իշխանուհիներ Քսէնիա Ալէքսանդրօվնայի և Օլգա Ալէքսանդրօվնայի և Իշխանուհի Իրինա Ալէքսանդրօվնայի հետ երեկ. ժ. $7^{1}/_{2}$-ին բարեհաճեցին մեկնել Ցարսկօէ Սէլօ Նոյին Մեծութիւնների մօտ։

—

Կահիրէ.—Եգիպտոսի հայկական գաղութը յանձնարարեց Նուբար Արթինփաշային միջնորդել խեդիվի և լորդ Կիտչիների առաջ, որպէսզի հայ պատգամաւոր նշանակվի եգիպտական օրէնսդրական ժողովի համար։

—

Թաւրիզ.—Երեւան հանվեց երկրորդ դաւադրութիւնը Շուջա-ուդ-Դօվլէի դէմ։ Ապստամբները կողմնակից են, որպէսզի Ատրպատականի ազգաբնակութիւնը մասնակցէ մէջլիսի ընտրութիւններին, մինչդեռ ազգաբնակութիւնը կտրուկ կերպով դէմ է ընտրութիւններին։

—

Հռօմ.—«Տրիբունան» հաղորդում է, որ ոստիկանապետը պաշտօնապէս յայտնել է, թէ Ռամպօլլայի կտակը յափշտակված է։ «Պօպօլօ-Ռօմանօն» և «Մեսաջէրօն» յիշեալ տեղեկութիւնը հերքում են։

Ստեֆանիի գործակալութեանը հաղորդում են Տրիպօլիից, որ գնդապետ Միանին իր զօրքերով ջարդեց Մահօմէդ-Բէն-Աբդըլլահի զօրքի մնացորդներին։ Իտալացիք խլեցին կանաչ դրօշակը, գրաւեցին Մահարուգան։

—

Հռօմ. — Ֆրանսիական դեսպանը ի պատասխանի ֆրանսիական գաղութի և ֆրանսիական առեւտրական պալատի ներկայացուցչի շնորհաւորանքի, ցանկութիւն արտայայտեց, որպէսզի Ֆրանսիայի և Իտալիայի միջև միշտ էլ փոխադարձ վստահութիւն ու յարգանք լինի։ Դեսպանը ընդգծեց, որ թէև 1913 թ. եղաւ րօպէներ, երբ կարելի էր կարծել, թէ Ֆրանսիայի և Իտալիայի տրադիցիօն բարեկամական յարաբերութիւնները փոքր ինչ տուժել են, սակայն բարեբաղդաբար ոչինչ իրական այդպիսի բան տեղի չունեցաւ. երկուստեք բարի յարաբերութիւնները, որոնք կապում են Ֆրանսիային և Իտալիային 15 տարվայ ընթացքում, հիմնված են մշտական փոխ-շահերի վրա։

—

Պարիզ. — Երէկ ցերեկով բերվեց «Ջիօկօնդան» և տարվեց գեղարուեստի ճեմարանը։

Պուանկարէն նոր տարվայ առիթով ընդունեց դիպլօմատիական մարմինը։ Բարտուն և Պուանկարէն յոյս յայտնեցին, որ խաղաղութիւնը չի խախտվի 1914 թւին։

—

Սօֆիա.—Ազգային ժողովի բացումը եղաւ Ֆէրդինանդ թագաւորի ձեռքով։ Երբ թագաւորը դահլիճ էր մտնում, սօցիալիստ պատգամաւորներից մինը աղաղակեց՝ «Կորչի միապետութիւնը»։ Այս եղակի բացագանչութիւնը ծածկվեց միւս կուսակցութիւնների բոլոր պատգամաւորների և հասարակութեան միաբան «ուրա» աղաղակներով։ Սօցիալիստները հեռացան նիստերի դահլիճից։ Յետոյ թագաւորը կարդաց գահական ճառը և մեկնեց պալատի շինութեան առաջ ժողովվածների ցնծագին ողջոյններով։

—

Բէլգրադ.—Մինիստրական ճգնաժամի առիթով խորհրդակցութիւնները շարունակվում են։ Օպպօզիցիայի լիդէրները խորհուրդ են տալիս թագաւորին արձակել սկուպշչինան և կազմել ժամանակաւոր կաբինէտ բոլոր կուսակցութիւնների ներկայացուցիչներից, որը և կատարելու է նոր ընտրութիւններ։ Թագաւորը պնդում է, որպէսզի Պաշիչի կաբինէտը մնայ իշխանութեան գլուխ, մինչև որ սկուպշչինայում կանցնի բիւջէի $^{2}/_{12}$-րդ մասի օրինագիծը։

—

Լօնդօն.—«Դէյլի Քրօնիկլը» հաղորդում է, որ Լլօյդ-Ջօրջը աւարտել է սպառազինման հարցի ուսումնասիրութիւնը և թոյլատրեց լրագրին հրատարակել իր հայեացքները։

—

Բուդապեշտ.—Կոմս Տիսսան ընդունեց պատգամաւորների պալատի պատգամաւորութիւնը և, պատասխանելով պալատի նախագահի ողջոյնին, գոհունակութեամբ վկայեց, որ միապետութեան խաղաղութեանը անցեալ տարվայ սկզբին սպառնացող վտանգը անկասկած անցել է։ Մինիստրը յոյս ունի, որ օպպօզիցիան, փոխելով իր տակտիկան, այսուհետև կը մասնակցի պարլամենտի աշխատանքներին։

—

Սէրաէվօ.—Սէյմը ձեռնարկեց բիւջէի քննութեան։ Օպպօզիցիան օբստրուկցիա է անում երկարատև ճառերի օգնութեամբ։ Պրեզիդիումի կարգադրութեամբ սէյմը չի արձակվի մինչև բիւջէի քննութեան աւարտումը։

—

(Լրագրներից)

Պարզվում է, որ էկս-շահ Մահմէդ-Ալին մինչև օրս ծպտեալ կերպով բնակվելիս է եղել Բերլինում։

—

Ղրիմում երևան է հանվել եօթն անհագին կիրճ, որոնց մէջ գտնվեն են հազուագիւտ կենդանիներ կուրացած։

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

«Нов. Вр.»-ի տեղեկութիւնների համաձայն, լիակատար հաւատ գոյութիւն ունի այն մասին, որ գերմանական առաջարկութիւնը Հայաստանի բարենորոգումների վերաբերութեամբ կընդունվի Թիւրքիայից։

Հայկական վիլայէթներում նշանակվելու են առանձին գեներալ-տեսուչներ։

Բարենորոգումների վրա հսկելու համար յիշեալ տեսուչների մօտ լինելու են եւրոպացի խորհրդատուներ։ Տեսուչների և խորհրդատուների միջև ծագած տարաձայնութիւնները լուծելու են մեծ պետութիւնները։

Տեսուչներին նշանակելու է Թիւրքիան հայ ազգաբնակութեան հետ համաձայնութիւն կապելուց յետոյ։

Կենտրոնական կառավարութիւնը մտադիր է ամենալուրջ ուշադրութիւն դարձնել ագրարային հարցի վրա։ Մտադրութիւն կայ խորհրդակցութիւններ կայացնել հայ ազգաբնակութեան ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ։

ԱՇՏԻՇԱՏԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

—

Իզմիրի վաճառականներէն Քերովբէ էֆ. Թօփալեան նամակ գրելով սրբազան պատրիարք հօր՝ անոր տրամադրութեան ներքև դրած է 700 ոսկի, Աշտիշատի մէջ ս. Սահակի դամբարանն ու մատուռը վերաշինելու համար, նորին սրբազնութեան յարմար դատած ձևով ու միջոցներով։ Սրբազան պատրիարք հայրը Կ. Պոլիս գալուն առթիւ Աշտիշատ հանդիպած, մեծանուն հայրապետին գերեզմանին վրայ իր ուխտը կատարած և շրջակայքն ուսումնասիրած ըլլալով, Իզմիրի վաճառականին փափագածին համեմատ շինութիւն մը ծրագրել ձեռնարկած է։

(«Բիւզ.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ, ՀԱՅ ԱԶԳ...»

Այս վերնագիրն է կրում իմ յարգելի բարեկամ Գր. Զալխուշեանի վերջին ֆէլիէտօնը «Մշակի» № 276-ում։ Անշուշտ հայ ընթերցողը նկատած կը լինի, որ Գր. Զալխուշեանը, այս բազմաշխատ հայ գործիչը հիւսիսում, հայրենիքից դուրս, վերջին ժամանակները անդադար կրկնում է, որ հայ ազգը վերջապէս պէտք է արթնանայ, սթափվի և վերածնութեան մասին մտածէ. Նա ահագին ճիգ թափեց կովկասահայերին ցնցելու համար դպրոցական ֆօնդի առիթով, բայց... աւաղ, այն, ինչ որ ինքն արաւ, երևում է, իսկ ինչ որ գրչով ուզեց անել, մնաց նրա ուժգին, առողջ, խելացի ձայնը «ձայն բարբառոյ յանապատի»։

Մի քանի անուն է հրապարակի վրա, որոնք իսկապէս նպաստեցին քիչ շատ՝ դպրոցական ֆօնդին, գոնէ պատկառելի կերպարանք տալու համար՝ այդ կարեւոր գործում։

Այդ անունների ցանկը չնչին է, աննշան՝ իրան կուլտուրական ազգ անուանող հայերիս համար—մի Գր. Զալխուշեան, մի Զաւէն և Բագդէն վարդապետ և էլի մի երկու-երեք անձ և ուրիշ ոչ ոք։

Սիրելի բարեկամ պ. Զալխուշեան, արդեօք չէք յուսահատվել դեռ ևս. արդեօք էլի յոյս էք տածում, որ մեր հարուստ Թիֆլիսը, Բագուն երբևիցէ կը ցնցվեն և գոնէ որոշ չափով կը նպաստեն ազգային-կուլտուրական հիմնարկութիւններին։

Արդեօք խրատական չէ, որ Բագուից, Երևանից և Թիֆլիսից ձեզ են դիմում մի Լալայեանի, մի Բալասանեանի, մի Սպանդարեանի օգնութեան համար։

Մի՞թէ դուք նախատինք չէք կարդալու այն հայերին, որոնք անշուշտ աւելի հարուստ են դրամով, քան մի Նոր-Նախիջևան, բայց և այնպէս ողորմութեան ձեռք են մեկնում դէպի հիւսիս։ Մի՞թէ դուք չէք շպրտի նրանց երեսին ձեռնոցը, որ այդ «հոգով աղքատները» պէտք է վերջապէս վերջ տան մուրացկանութեան և մտածեն իրանց դարմանի մասին տանը և ոչ փողոցում կամ աւելի ճիշդ՝ ահագին տարածութեան վրա ձեռք մեկնելու։

Նոր-Նախիջևանը ունի իր կարիքները. Թող նա իր հաստատութիւնների զարգացման և ապահովութեան մասին մտածէ, թող Արմաւիրը, Եկատերինօդարը, Վլադիկավկազը նմանապէս մտածեն իրանց ազգային հաստատութիւնները, դպրոցները ապահովելու մասին. Թող Թորոսեան ժառանգների օրինակները մեզանում վարակիչ լինեն, իսկ Կովկասը, որը համարվում է հարստութեան անսպառ աղբիւր, ինքը թող հոգայ իր կարիքները։

Թող չօգտվեն ձեր ազգասիրութեան գործունէութիւնից, չօգտվեն ձեր բուռն ցանկութիւնից հայ ազգին օգտակար դառնալ լինելու և չը շահագործեն. Թող ինքնօգնութիւնը զարգանայ նրանց մէջ։ Մի՞թէ Երևանը, որ համարվում է հայաշատ նահանգի կենտրոն, չէր կարող մի շաբաթվայ մէջ օգնել, քաղցից փրկել հայ ուսուցչին, որ դիմումն է անում հեւսիս. մի՞թէ Երևանի հիւրանոցները, Երևանի կլուբները չեն կլանում ահագին գումարներ, որ մի աղքատ, հալ ու մաշ ուսուցչի օգնելու համար 2000 վերստ հեռաւորութեան վրա ձեռք չը մեկնէին կօպէկներ, մանէթներ ստանալու համար։

Մի՞թէ Թիֆլիսը չէ հասկանում Լալայեանի աշխատութեան կարևորութիւնը, որ 1000 րուբլու համար էլի Գր. Զալխուշեանը պէտք է մտածէ և գտնէ։ Կամ Լալայեանի աշխատութիւնը կօպէկ չարժէ՞ք հայաշատ, հայ կուլտուրական ինտելիգենցիա ունեցող և հայ գիրը գիտցող Թիֆլիսեցիներին։ Կամ իսկապէս նա՝ կովկասահայ ինտելիգենցիան գրոշ չարժէ՞ք և միայն ուտել-խմելով է տարված, և ժամանակ չունի ինչ-որ հայ գրական գործի մասին մտածելու. իսկ մեզ, հիւսիսայիններիս համար, անշուշտ ամենևին հետաքրքրութիւն չէ կարող ներկայացնել Լալայեանի աշխատութիւնը։

Մի՞թէ Խատիսեանին չէին նեղացնում իր մաքուր գործունէութեան ժամանակ. մի՞թէ Զաւարեանը քծիծաղ չէր շարժում. մի՞թէ Քալանթարը չէր քարկոծվում։ Նրանք մեռան, իսկ մենք լալկան կանանց նման «մոխիր ցանեցինք» գլխներիս։

Մի՞թէ այժմ պակաս են հալածվում՝ օր ու գիշեր միայն ազգի համար աշխատող գրչի և այլ մշակները, ծերունի թէ երիտասարդ։

Այս բոլորը ի՞նչ է ցոյց տալիս, ի՞նչի հետևանքն է. այս հարցին տուէք պատասխան, սիրելի պ. Զալխուշեան։ Սպասում ենք։

Նիկ. Սաթունեան

Եկատերինօդար

ԿԵԱՆՔԸ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

Բագու, 12 դեկտ.

Վերջին օրերս բիրժան դանդաղկոտութիւն է ցոյց տալիս։ Նաւթի արժէքաւոր թղթերի վաճառումը կանգ է առել։ Երկիւղ կայ, որ նաւթի գինը աւելի պակասի. եթէ այդպէս լինի, ոչ միայն սնանկացողների թիւը կը բազմանայ, այլ և մի շարք նաւթահանքերի աշխատանքը կը դադարի, մանաւանդ այն նաւթահանքերի, որոնք կապալով են վերցված անցեալ և նախանցեալ տարիներում։

◆ Չը նայելով դեկտեմբերի կիսումն ենք ապրում, բայց և այնպէս եղանակները բաւականին լաւ են, գարնանային օրերի է նման. ձիւն, անձրև, ամպ չը կայ մինչև օրս։ Եթէ երբեմն փչող սառը քամին չը լինի, մարդիկ առանց վերարկուի կը շրջեն։

◆ Երրորդ օրն է, որ Ղարաբաղի թեմի կառավարիչ Զաւէն վարդապետը Բագւումն է. ինչպէս լսեցի, նրա Բագու գալը կապ ունի Շուշու թեմ. դպրոցի անցեալում կատարված 75-ամեակի հետ։

◆ Նաւթային աշխարհում այնքան էլ հետաքրքրական երևոյթներ չեն նկատվում. կեանքը խաղաղ, աշխատանքը կանոնաւոր, արհեստանոցների գործը բաւական աջող։ Անցեալի նման պարապ բանւորների մեծ թիւ չը կայ. եղածներն էլ մի կերպ տեղաւորվում են։ Ընթերցողը այս տողերովս թող չը շտապէ Բագու. «բանւորների մեծ թիւ պարապ չը կայ» ասելովս ուզում եմ ասել, որ շատերը եկան ու անգործ մնալով վերադարձան. եթէ չը վերադառնային, մեծ թիւ պիտի կազմէին։

◆ Շոլլարեան ջրանցքն արդէն քաղաք է հասել. խողովակները փողոցներում թափված են և աշխատանքները եռանդով շարունակվում են։ Բայց թէ ապագայում այդ ջուրը գոնէ վեց ամիս կը գոհացնէ՞ բագուեցիներին, այդ մասին ոչ ոք չէ երաշխաւորվում։

◆ Կենսական մթերքները շատ էլ թանգ չեն. միսը ծախվում է—ոչխարինը՝ 19 կ. ֆունտը, իսկ տաւարինը՝ 15 կ., հացի առաջին տեսակը $4^1/_2$ կ., երկրորդ տեսակը 4 կոպ.։ Թանգ է ձուն. 10 հատը 32 կ. և 10-ից 3—4-ը փչացած։

Ս. Գարագաշ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Դեկտ. 18-ին Շչէտկինի նախագահութեամբ կայացաւ Ռուսաց Կայսերական Աշխարհագրական Ընկերութեան կովկասեան բաժանմունքի անդամների արտակարգ ժողովը։ Շչէտկինը յայտնեց բաժանմունքի պատուաւոր անդամ ակադեմիկոս Վ. Միլլէրի և իսկական անդամ Ալ. Քալանթարի մահը, որոնց յիշատակը յարգվեց յոտնկայս, և ապա զեկուցեց, որ սենատոր Վատացին հրաժարվել է բաժանմունքի նախագահի պաշտօնից։ Վատացիի տեղ բաժանմունքի նախագահ ընտրվեց փոխարքայի քաղաքացիական մասի օգնական հօֆմէյստէր Ն. Պետէրսօնը։

◆ Սառցային գործի համագումարը վերջին նիստում ի միջի այլոց ուղարկեց հետևեալ հեռագիրը յանուն փոխարքայի. «Պատիւ ունեմ զեկուցանել Ձերդ Պայծառափայլութեանը խորին շնորհակալութեան զգացմունքներ համագումարի փակման րոպէին, ձեր այն հովանաւորութեան ու աջակցութեան համար, որոնք հնարաւորութիւն տուին համագումարին կայացնել մի շարք օգտակար որոշումներ Ձեզ յանձնված երկրի արտադրիչ ուժերի զարգացման համար։ Ընդ սմին համագումարը յոյս է յայտնում, որ Ձերդ Պայծառափայլութիւնը յետագայում ևս չի խնայի իր հզօր աջակցութիւնը, որպէսզի տեղական ուժերը հնարաւորութիւն ունենան մշակել համագումարի ընդգծած մի շարք ձեռնարկութիւնները։ Շտալմէյստէր Դենիսօվ»։

◆ Առևտրի ու արդիւնաբերութեան մինիստրը ուղարկեց հետևեալ հեռագիրը սառցային համագումարի նախագահ շտալմէյստէր Դենիսօվի անունով. «Սրտագին շնորհակալ եմ համագումարից և անձամբ ձեզնից, ամենայարգելի Վասիլի Իլիչ, ողջոյնի և բարեմաղթութիւնների համար։ Տիմաշէվ»։

◆ Սառցային VII համագումարի անդամները համագումարի փակումից յետոյ ընկերական ճաշ կազմեցին Արտիստական Ընկերութեան մէջ, բարձրացան ֆունիկուլէրը, այցելեցին բուսաբանական այգին։ Համագումարի անդամներից ոմանք մեկնեցին Սալիան՝ դիտելու այնտեղի սառցատները։

◆ Կովկասի անբերրիութիւնից վնասված ազգաբնակութեանը մատակարարական և սերմացուի օգնութիւն ցոյց տալու նպատակով ընտրված առանձին մասնաժողովն արդէն ձեռնարկել է իր աշխատանքներին, կազմելով սկզբում իր գործունէութեան ծրագիրը։ Ամենից առաջ մասնաժողովը դիմելու է Անդրկովկասի և Հիւսիսային Կովկասի բոլոր բորսաներին, գիւղատնտեսական ընկերութիւններին և հաստատութիւններին, որոնք կարող են տեղեկութիւններ տալ հացահատիկի, ալիւրի և անասունների կերի պաշարի, նրանց գների և վնասված շրջաններին այդ ամենը մատակարարելու արժէքի մասին։ Հերթական անհրաժեշտ ծախքերի համար փոխարքայից խնդրվում է յատկացնել զէմստվային միջոցներից 875 րուբլի։

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը հաղորդում է պոլիտեխնիկումի գլխաւոր կոմիտէտին, որ դեկտ. 18-ին և 19-ին պետական բանկի Թիֆլիսի բաժանմունքին են յանձնված գլխաւոր կոմիտէտի անունով հետևեալ դրամագլուխները. 1) Թիֆ. քաղ. դումայի յատկացրած 100,000 րուբլի տոկոսիքով, ա) 4%-ային պետական ռենտայով 109,300 ր., բ) կանխիկ դրամով 7647 ր., 2) պոլիտ. արուարձանում գտնվող կապալով տրված հողաբաժնի վճարը 1250 ր., 3) Թիֆ. քաղ. վարչութեան յատկացրած 30,000 րուբլուց կանխիկ 15,000 ր., 4) Պետրոս և Պօղոս Շադինեանների անուան դրամագլուխ տոկոսիքով հանդերձ ընդամենը 59,649 րուբլի, 5) տ. Ն. Գ. Տէր-Ղազարեանի անուան դրամագլուխը կանխիկ 1600 ր.։ Այդպիսով ընդամենը մուծված է արժեթղթերով 168,800 ր. և կանխիկ ընթացիկ հաշւով գլխաւոր կոմիտէտի անունով 29 346 ր. 90 կ.։ Իսկ ինչ վերաբերում է Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան մնացած 150,000 ր., այդ դրամը կը մուծվի 1914 թ. նախահաշւի մէջ։

◆ Թիֆլիս է եկել յայտնի տնտեսագէտ պրիվատ-դոցենտ Տօտոմեանը, որին Թիֆլիսի ժողովարանի աւագների խորհուրդը խնդրում է կարդալ դասախօսութիւն կօօպերացիայի մասին այս ամսի վերջերին։

◆ Կովկասի փոխարքային ներկայացաւ Բագուի ոստիկանապետ գնդապետ Նազանսկին։

◆ Վերադարձաւ Պետերբուրգից և ստանձնեց իր պաշտօնը Թիֆլիսի նահանգապետ Ջէրնեավսկին։

◆ Դեկտեմբերի 19-ին, երեկոյեան 7 ժամին, Հայոց Դրամատիկ. Ընկերութեան բնակարանում կատարվեց ամբիծք նորոգ հանգուցեալ յուշարար Ցովհ. Սարգսեանի (Ցուշիկ-Ժան) յիշատակին։ Ամբիծքին ներկայ էին Հ. Դրամ. Ընկերութեան և վարչութեան անդամները, հայ դերասան-դերասանուհիները, մեր գրողներից շատերը, հայ մամուլի ներկայացուցիչները և յարգողների մեծաքանակ բազմութիւն։ Հանգուցեալի յուշելու տեղը պատած էր սևով, սեղանի վրա դրված կար բաց արած մի պիէս՝ պատած թարմ ծաղիկներով, իսկ սեղանի ետևում բազմեցրած էր հանգուցեալի նկարը։

◆ Այսօր, երեկոյեան ժամը 8-ին, Հասարակական ակումբում (Աբաս-Աբադսկի հրապարակ № 7) Պետերբուրգի երդ.-հաւատարմատար Սօկօլօվ կը կարդայ զեկուցում «Ժամանակակից ադվօկատութեան և հասարակութեան տրամադրութիւնը» խնդրի մասին։ Զեկուցումից յետոյ տեղի կունենայ զրոյց։

◆ Կովկ. ուսումն. շրջանի հոգաբարձուի թոյլտուութեամբ իշխ. Սօֆիա Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկը բացել է երեկոյեան դասընթացքներ, որոնց նպատակն է ծանօթացնել ունկնդրուհիներին տեսականապէս և գործնականապէս «Մանկապարտէզի» գործը վարելու հետ, հաստատված ծրագրով։ Ունկնդրուհիների թիւը սահմանափակված է թւով 32։ Պարապմունքները լինելու են երեկոյեան ժամը 5—7 ռուսերէն։ Ընդունելութիւնը արդէն դադարեցված է։ Որովհետև ունկնդրուհիների մեծ մասը ապրում են VI և VII-րդ քաղաքամասերում, իշխանուհին թոյլտուութիւն է խնդրել կարդալ տեսական դասախօսութիւններ Ցովնանեան օրիորդաց դպրոցի շէնութեան մէջ, իսկ գործնական զբաղմունքները կատարել իր մօտ՝ մանկապարտէզում։

◆ Կայսերական Կովկ. Բժշկական Ընկ. շէնութեան մէջ տեղի կունենան հետևեալ ժողովրդական ընթերցումները. այսօր, երեխաների համար, կը կարդայ ժամը 4—5 Գաւէնկօն ճռչունների աշնան թռիչքի մասին։ Վաղը, կիրակի, ժամը 10—11 Գալաչեանը կը խօսէ երկու նաւերի արկածի մասին. տ. Մեղրվէլին կը խօսէ ուրախ Մունդի մասին։ Հասակաւորների համար բժ. Աղասարեանը կը խօսէ հայերէն՝ դիֆտերիտի և բժ. Կօնդրատէվը քութէշի մասին։ Մուտքը ձրի է։

◆ Մեզ խնդրում են յայտնել, որ Թանդոյեան դպրոցի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացել է Ի. Ս. Մանուէլեանից 15 ր. յօգուտ երգեցիկ խմբի ի յիշատակ իր հանգուցեալ եղբօր Ստ. Մանուէլեանի։

◆ Կոնստ. Միխ. Ալիխանեանը «Г. Л.»-ի խմբագրութեան է ուղարկել 70 րուբլի՝ զանազան բարեգործական և կուլտուրական ընկերութիւններին բաժանելու համար։

◆ Կուբանի նահանգական դատարանի նախագահ Սմիրնովը նշանակվել է Թիֆլիսի դատաստանական պալատի դատախազ։

◆ Որբերին և այրիներին օգնող ռուս ընկերութիւնը ամեն տարի կազմում է տօնածառ, որին ներկայ են լինում 1000-ից աւելի երեխաներ բոլոր ազգութիւններից։ Այս տարի էլ նպատակ դնելով բաւականութիւն պատճառել տնանկ երեխաներին, խնդրվում է բարեսէր մարդկանց ուղարկել նպաստներ «Кавказъ» լրագրի խմբագրատուն, իսկ իրեր ու մթերքներ՝ Գալուզինի բնակարանը (Իգմայլովսկայա, 10)։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

◆ Դեկտ. 19-ին, Մցխեթի կուսանաց մենաստանում հողին յանձնվեց խորին ծերութեան մէջ վախճանված՝ վրաց պատմաբան Պլատոն Իօսէլիանիի այրին, որը իր ամբողջ կարողութիւնը կտակել է վերոյիշեալ մենաստանին։

◆ Կախեթի Դվարելի գիւղն ունի մի գրադարան, յանուն Իլիա Ճավճավաձէի։ Գրադարանի բնակարանը, որ զետեղված է հանգուցեալ բանաստեղծի տանը, ներկայիս շատ հնացած լինելու պատճառով՝ կարիք ունի վերանորոգութեան։ Այդ նպատակով վրաց ակումբը յատկացրել է 400 ր.։

◆ Օդեսսայի համալսարանի ուսանող Քրիստափորէ Ռաճվէլիշվիլին, որին որպէս «Սախ. Գազեթի» թերթի թղթակցի անցեալները գործողութեամբ վիրաւորեց մի ուսանող, վրացի ուսանողների մի խմբի գործած անկարգութիւնների մասին յիշեալ թերթին հաղորդագրելու պատճառով, վերջերս ամեն կողմից, մամուլի միջոցով յայտնվում է ցաւակցութիւն, իսկ բռունցքի հերոսներին՝ զզուանք։

◆ Աւագ-երէց Բիքտոր Ջափարիձէն վրաց ազգագրական ընկերութեան վարչութեանն է յանձնել պատմական նշանակութիւն ունեցող մի շարք գրչագիր փաստաթղթեր, որոնք վերաբերում են 18-րդ և 19-րդ դարերին։

◆ Մենք գրել էինք, որ վրաց հանգուցեալ բանաստեղծ Իլիա Ճավճավաձէի տունը, որը նուիրվեց Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեանը, աճուրդով ծախելու վտանգի մէջ է։ Յիշեալ տան պարտքը հաւասարվում է 7000 րուբլու։ Չը նայած գումարի չնչինութեանը, այնու ամենայնիւ դեռ ևս հնարաւոր չեղաւ բանկի ճիրաններից ազատել այն տունը, որի մէջ բանաստեղծը երկնել է իր գերագոյն խոկումները և արտադրել է իր գլուխ-գործոցները։ Տան յետ գնման համար ցայսօր հաւաքվել է միայն 500 րուբլի։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՆ

Աստրախան, 11 դեկտ.

Դեկտեմբերի 10-ին, երեքշաբթի, կայացաւ Գրական Գեղարուեստական Ընկերութեան հերթական երեկոն։ Կարդացվեցին Շիրվանզադէի «Արցիբաշևի խանդը» և «Ամբոխի ուժը» յօդուածները, տպագրված «Մշակի» № № 251, 267 համարներում։

Վիճաբանութիւնները ղեկավարելու համար նախագահ ընտրվեց Ս. Զուրաբեան։

Վերև յիշված յօդուածները կարդացվելուց յետոյ, նախագահը ուղղակի առաջարկեց խօսել Արցիբաշևի «Խանդ» պիէսայի մասին։

Դրա դէմ բողոքեցին Խուբեան, Մկրտումեան և Քարտաշեան քահանաները, առարկելով որ «Խանդ» պիէսան վիճաբանութեան առարկայ չի կարող լինել Գրական Ընկերութեան մէջ, քանի որ օտար գրականութեան արդիւնք է և դրանով վարչութիւնը շեղվում է իր կանոնադրութիւնից, որովհետև կանոնադրութեան հիման վրա պիտի կարդացվեն և քննադատվեն միմիայն հայ հեղինակները և հայ գրականութեան մէջ արտայայտվող երևոյթները։ Եթէ Շիրվանզադէի վերոյիշեալ յօդուածները վարչութիւնը որոշել է կարդալ, այդ էլ պատրուակ է միայն, որով ուզեցել է վարագուրել «Խանդով» զբաղվելը։

Վարչութիւնը արդարացաւ նրանով, որ նախ՝ Արցիբաշևը իր «Խանդով» շօշափում է ընդհանուր գրականութեան մէջ այրող հարցը—կանանց հարցը—և երկրորդ՝ քանի որ հայ լրագրութեան մէջ ևս ծեծվում է «Խանդ» պիէսան, ապացոյց՝ Շիրվանզադէի, Սուրխաթեանի յօդուածները, ուստի վարչութիւնը այդ երևոյթը անուշադիր թողնել չէր կարող։

Այդ երկու հայեցակէտը առիթ տուեց վիճաբանողներին երկու մասի բաժանվել. մի մասը զբաղվեց Արցիբաշևի «Խանդով», միւս մասը՝ Շիրվանզադէի յօդուածներով։

Խօսեցին Աստուածատրեան, Զուրաբեան, Լևոնեան, Մկրտումեան Գ. քահ., Սուլխանեան և Քարտաշեան Գ. քահանայ։

«Խանդի» վերաբերեալ հետևեալն ասվեց.

ա) Արցիբաշևը դրանով ուզեցել է հանդէս բերել երկու սեռերի առանձնայատուկ հոգեբանութիւնը, որպէսզի պարզաբանվի, թէ ինչ է այդ առանձնայատկութեան շարժառիթները։

բ) Պէտք է ողջունել Արցիբաշևի այդ քայլը, որ նա համարձակ ձեռքով բարձրացրել է վարագոյրի ծայրը, ընդհանուր կերպով ցոյց տալու կեանքի ցեխն ու դառնութիւնը։ Նա վերցրել է իր միջավայրը՝ ներկայ բուրժուազիան և ցուցադրել է այդ՝ հացը ապահովվածների զբաղմունքները—ֆլիրտը, սեռական սանձարձակութիւնն ու ապօրէնութիւնը։

գ) Թէև Արցիբաշևին մեղադրում են, որ նա կին էակին ցեխի հետ է հաւասարեցնում, անչափ ստորացնում է, բայց կինն էլ անմեղ չէ։ Ի՞նչպէս վերաբերվել այն կնոջը, որի ներկայացուցիչը պիէսայի հերոսուհին է և որը այնքան թեթևամիտ է, պատուազուրկ, ֆլիրտաբան, որը մի անգամից մի քանի տղամարդկանց իր ձեռքին խաղալիք է դարձնում։ Այդպիսի վարմունքների դիմաց անկարելի է լռել և անհետևանք թողնել։ Պէտք է առաջն առնել։

դ) Խանդն առաջանում է, որովհետև տղամարդը կնոջ վրա նայում է իբրև իր սեփականութեան վրա։ Խփելով, սպանելով հարցը չէ լուծվում, այլ պէտք է հասարակութիւնը լայն կերպով դաստիարակել, որպէսզի կնոջ և տղամարդու միջև իրաւահաւասարութիւն առաջ գայ։

ե) Արցիբաշևը սպանութեան միջոցով չէ լուծում հարցը։ Սպանութիւնը պատահական էր, անսպասելի։ Սպանութիւնը խանդի հետևանք չէր։

Շիրվանզադէի երկու յօդուածի վերաբերեալ հետևեալն ասվեց. Շիրվանզադէն չէ ճանաչում Արցիբաշևին և սրա վերցրած շրջավայրը։ Ինքը դրամատուրգ լինելով, աւելի մանրամասն պիտի վերլուծէր պիէսան, ցոյց տար նրա գեղարուեստական առաւելութիւններն ու պակասութիւնները։ Շիրվանզադէն զուր է աղաղակում. «Բաւական է, ծածկեցէք վարագոյրը»։ Ընդհակառակը՝ նա պիտի աղաղակէ. «Աւելի լայն բացէք վարագոյրը, որ մենք աւելի մանրամասնութեամբ տեսնենք կեանքի այդ զարհուրելիութիւնները, որպէսզի հնար ունենանք դեղ ու դարման մտածելու և կեանքի անօրմալ հակադրութիւնների առաջն առնելու»։

Այս անգամ ունկնդիրների թիւը աւելի շատ էր։ Արցիբաշևի անունը իր դերը կատարել էր։

Գ. Ք. Մկրտումեան

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի, դեկտ. 18-ին, Վրաց ազնուականների թատրոնում կայացաւ համերգ նուագական և խմբական բաժիններով, յօգուտ Թիֆլիսի Հայոց Երաժշտական Ընկերութեան։ Ծրագիրը կազմված էր ճոխ և ունէր ոչ շաբլոն բովանդակութիւն, մանաւանդ որ կտորների մեծագոյն մասը հայ ներդաշնակագրողների աշխատութիւններից էին։ Սպենդիարեանի «Այ վարդը» երգեց Տ. Նալբանդեան, որ թէև հիւանդ այդ երեկոյ, բայց երգեց շատ սիրուն։ Նոյն Սպենդիարեանի «Ղրիմի էսքիզները» կատարեց օրկեստրը Պրէսմանի ղեկավարութեամբ շատ աջող կերպով, բայց մանաւանդ աջող և գեղեցիկ էր Ղորղանեանի «Հայկական ռապսօդիան»։ Տիկին Ե. Աֆրիկեան մեծ շնորհքով երգեց «Լէյլէյլէյն» և «Գնա իմ որդեակը» Պարոնբէկեանի։ Սակայն անաջող էր «Ախթամար» կտորի կատարումը։ Ցովհ. Թումանեանի այդ լեգենդան ներդաշնակագրել է Սպ. Մելիքեանը իբրև երգ, բայց նա չը կարողացաւ տալ նրան այն զգացմունքը, որ պէտք է ներշնչէր ունկնդիրներին այդ լեգենդան՝ երգով, և նրա մէջ հայկական ոչինչ չը կար։ Այդ անաջողութիւնը գուցէ պէտք է վերագրել այն հանգամանքին, որ «Ախթամար» բանաստեղծութիւնը անյարմար է վերածվելու երգի։

Երեկոյթի կազմակերպութեան համար պէտք շնորհակալ լինել տ. Ն. Դօլուխանեանից, որ երեկոյթի կարգադրիչն էր, ինչպէս և Հ. Երաժշտական Ընկերութեան վարչութեանը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՕԴԵՍՍԱՅՈՒՄ

Օդեսսա, 12 դեկտեմբերի

Ամսիս 1-ին, յօգուտ Օդեսսայի հայ չքաւորների հոգաբարձութեան, տեղիս բորսայի դահլիճում կայացաւ տրադիցիոն հայկական համերգ-երեկոյթը՝ բարեհաճ մասնակցութեամբ քաղ. թատրոնի օպերային արտիստների լաւագոյն ուժերի։

Դահլիճը զարդարված էր ազգային սարքով։ Երեկոյթին ներկայ էր համարեա ամբողջ հայկական կոլոնիան։ Նախաձեռնողները ոչ մի ջանք չէին խնայել երեկոյթը հետաքրքրական դարձնելու։

Երգեցիկ խումբը, որ հագնված էր Ախալցխայի տարազով, Կուլիջանեանի ղեկավարութեամբ երգեց մի քանի ժողովրդական երգեր. հիանալի էր թառիստների նուագախումբը ուսանող Ղազեանի ղեկավարութեամբ, որ կատարեց մի շարք ազգային մելօդիաներ։ Օպերային արտիստ Այվազեանը ամենայն նրբութեամբ երգեց «Ինձ համար չէ գարնան գալը» և «Կռունկը»։ Հասարակութիւնը ջերմ սիրով ընդունեց հայրենակից երգչին։

Ռուս արտիստ-արտիստուհիները երգեցին մի շարք ռուսական ռոմանսներ և վարձատրվեցին երկարատև ծափահարութեամբ և ծաղկեփնջերով։

Երեկոյթը անցաւ բաւական աջող և սահուն։

Տեղիս հայ ուսանողութիւնը չէր խնայել իր աջակցութիւնը։

Համերգից յետոյ պարեցին եւրոպական և ասիական պարեր։ Լաւ տպաւորութիւն թողեցին լեզգինկա, կինտօուրի և կովկասեան նոյնանման պարերը համապատասխան տարազներով։

Երեկոյթը նիւթապէս տուեց լաւ արդիւնք։

Գ. Մել.-Ղարագեօզեան

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—o—

ԱՐԵԱՆ ՄՂՁԱՒԱՆՋԻ ԵՒ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԻՉԸ

Ատոմ Եարճանեան—Սիամանթօ, «Ամբողջական գործը» (բանաստեղծութիւններ՝ 1896—1910), Բոստոն։

I

Սիամանթօն թիւրքահայ երիտասարդ գրողներից է և իր սերկայ բանաստեղծութիւնների շարքը ամբողջովին արդիւնք է թիւրքահայ դաժան իրականութեան։

Արեան, կոտորածի, սրածութեան մահաշունչ աշխարհից է գալիս Սիամանթօն, և նրա բանաստեղծութիւնների հիմնական մօտիվը արեան մղձաւանջն է ու կոտորածի զարհուրելի ուրուականը։ Իր ժողովրդի անպատմելի տառապանքն է ծնել բանաստեղծին, և այդ տառապանքից է, որ հիւսել է նա իր արեան երգերը, պարուրելով նրանց ցասման, ըմբոստացման, վրէժի և խորին զայրոյթի վառ զգացումներով։

Սիամանթօն նորագոյն բանաստեղծներից է. նրա բանաստեղծութիւնների արտաքին ձևի մէջ խոշոր չափով նկատվում է եւրոպական մօդեռն ու դեկադենտ բանաստեղծների ազդեցութիւնը։ Սակայն ինքնուրոյն շեշտը, բանաստեղծի անհատականութիւնը ակնյայտնի կերպով աչքի է ընկնում նրա

[illegible]

Արեան մղձաւանջն [illegible] յուն բանաստեղծը։ Նրա «Հոգեվարքի և յոյսի Ջահերը» արդէն ապացոյց են, թէ ոլպիսի ցնցող տպաւորութիւն է գործել այդ ամէնը Սիամանթօյի վրա. Նոյն իսկ գրուածքների խորագրերը բնորոշ են. Մահուան տեսիլք, Զարչարանքի երազ, Հոգեվարքի երիկուն, Աւերումի գիշեր, Անդրշիրիմեան աղաղակ. Թաղում, Արիւն, Մահերգ և այլն, և այլն, և այլն։ Արեան մղձաւանջը և կոտորածի ուրուականը միշտ հետեւել են նրան։ Նա զգում է, թէ ինչպէս կոտորածից յետոյ «մարմարի ծանրութիւնով իջնող ձիւնին տակ աւերակներուն ու մեռելներուն մենութիւնը կը մսի». լսում է, թէ ինչպէս սայլերը ահաւոր ճռնչում են իրանց վրա դիզված դիակների ծանրութիւնից. լսում է «հոգեվարքների» խուլ ու խեղդուկ հառաչանքները։ Նա նշմարում է «ծովուն կարմիր ջուրերուն վրայ» լողացող նաւերը, որոնք «մեռելներու կոտակումներ» ունեն իրանց մէջ, ու «ցաւէն գալարուող ալիքներուն վրայ գանկեր ու սրունքներ» են երեւում նրան։

Օ՛, պատուհանները փակեցէք ու աչքերնիդ ալ.
Կոտորած, կոտորած, կոտորած...

աղաղակում է բանաստեղծը, ճնշվելով սրածութեան ծանր մղձաւանջի տակ։

Սիամանթօյի հոգուն սակայն օտար չէ նաև յուսահատութիւնը. «Հոգիս այն երկինքն է,—ասում է նա,—ուրկէ յոյսի բոլոր աստղերը թափեցան», որը մահ կը պաղատի, որը «մահատեսիլ աշուն մըն է»։ Սակայն դա մի տրամադրութիւն է վայրկենական, որին յաջորդում է անմիջապէս յուսաբեր արշալոյսը, ուստի և եթէ նրա հոգին նոյն իսկ երբեմն ընդունակ է «կարմիր յուսահատ մը» լինել, բայց այդ էլ՝ միայն «անընկճելի յոյսին համար», որը «առաքեալի մը պէս դէպի արգասաբեր մահը պիտի թեւէ...»։

Հայկական կոտորածները՝ մանաւորապէս և այդ երկրի սպանիչ պայմանները՝ ընդհանրապէս առաջ են բերել ինչպէս անձնազոհ մարտիկներ, այնպէս էլ խօսքի հերոսներ։ Եթէ մեզ մօտ արեան մղձաւանջը առաջ մղեց գլխաւորապէս Ահարոնեանին, Թիւրքահայերի մօտ ուժեղ թափով հանդէս եկաւ Սիամանթօն, միայն այն տարբերութեամբ, որ առաջնի մէջ գերակշռող տարրը արտասուախառն ողբն էր, իսկ երկրորդի մէջ՝ խրոխտութիւնը, ըմբոստութիւնն ու յաճախ վեհ սառնութիւնը՝ խոր ցաւերի ու տառապանքների հանդէպ։

Սիամանթօյի արիւնաթաւալ ընկնողները, զոհերը լալկաններ չեն, իրանց ողբերգական մահը դառնապէս, յուսահատ լացողներ չեն. ընդհակառակը, «իրենց փշրող ակռաներուն տակ հրաշէկ պաշտյններ տրորողներ» են, իսկ իր հոգին՝ «վրէժի շատրուան մըն է», որ կատաղօրէն դէպի վեր է ցայտում։

Սակայն Սիամանթօյի խրոխտութեան ու ըմբոստութեան ձայնը բարբարոս իրականութեան խորքից է գալիս։ Բարբարոս իրականութիւնը նրան բարբարոսութեան գաղափարին է բերել, և բանաստեղծի ոգևորութիւնը այնտեղ է հասնում, որ նա սկսում է ներբողներ յօրինել սուրի և պաշտյնի մասին։

«Միշտ քինաշարժ և անդադրում մրրկումի պէտք ունինք»,—ասում է բանաստեղծը և սկսում կայծակնակերպ սուրի գովքը անել։

Ու կը սիրեմ զքեզ, դուն՝ արգարութիւն և
բարբարոս,
Դուն, որուն կայծկլտուքը սոսկում մըն է և
խրախոյս միանգամայն։
Դուն, որուն ժանգը անքաւելի պարտութիւն
մը ամօթաբեր,
Որուն դադարը սարկացու՛ մըն է զքեզ
պաշտող ձեռքերուն...
(«Սուրիս կայծերուն առջև»)

Սիամանթօն Թիւրքահայ ազատագրական շարժման այն գործիչներից է, որոնք հաւատացած են կամ էին, թէ այդ մի բուռն ժողովրդի ազատութիւնը իրանց կայծակնափայլ սուրի ծայրին է։ Եթէ շողաց սուրը, պայթեց ու փայլեց գնդակը, ապա ուրեմն ազատութեան շաւիղը. արդէն հարթված է։ Ուստի և զարմանալի էլ չը պիտի թւայ, երբ բանաստեղծը սուրի առջև նոյն իսկ մի որոշ էստետիքական հաճոյք զգայ, ասելով՝

Բայց դուն մերկութեանդ մէջ միայն կրնաս
[illegible]

Ճիշդ է, Սիամանթօյի բերանով նախայարձակ բարբարոսութիւնը չէ, որ խօսում է, այլ պաշտպանողական բարբարոսութիւնը. սակայն ինչ էլ որ լինի, սուրն ու սրածութիւնը կուլտ դառնալ չէ կարող, նրա մէջ «աստուածային գեղեցկութեան» որոնումը աբսուրդ պիտի համարել։ Բարբարոսութեան ամէն տեսակն էլ բարբարոսութիւն է և այնպիսին էլ կը մնայ։

Հայրենիքիս անիծապարտ թշնամիներուն
սև արիւնն է որ պիտի վազէ,
Քու բերանէդ դար վար, աղբիւրներու
նման և յորդահոսան...
Մերկացի՛ր, մերկացի՛ր օրերուն օրն է, ա՛վ
իմ սուրս աղեասուր..

Եւ սուրը իր սառը մերկութեամբ Սիամանթօյի աչքում ընդունակ է «երգերուն էն յաղթականը երգել» և իր շարժումից ու շողիւնից դուրս ժայթքել «Կռուին քարոզը, ազատութեան բուրմունքը և փառքը կարիճ մարդուն»... «Անհաւասիկ, -ասում է բանաստեղծը, - թշնամիներու արիւնին ծարաւէն մինչև այսօր իր ոսկիէ պատեանին մէջ (սուրը) կատաղութենէն կը կայծկլտայ»։ Այս մտքերը պարզ են միանգամայն և նրանք ընդունակ են մեր յիշողութեան մէջ զարթեցնելու միայն դաշնակցական հանրածանօթ զինւորի տիպիկ պատկերը։ Բանաստեղծի պաթոսը յանգում է այն կէտին, որտեղ կռիւը դադարում է ըմբոստացումն լինել ընդդէմ բարբարոս պայմանների, որտեղ սուրը դադարում է անխուսափելի գործիք լինելուց յանուն ազատութեան, այլ, ընդհակառակը, նա դառնում է պաշտամունքի, երկրպագութեան առարկայ։

Սիամանթօյի տուած պատկերներն ու իր հոգեկան տանջանքների անդրադարձումը տեղ-տեղ ակնյայտնի խորութիւններ են պարունակում իրանց մէջ։ Պատկերներից ու վերապրումներից կազմված հիւսուածքը ընդունակ է խորապէս ազդելու, զգացնելով պատկերացված երևոյթի ներքին ամբողջ ողբերգութիւնը։ Գազանացած ամբոխի սոսկալի վայրագութեան մի պատկեր կայ նրա «Պարը» խորագրով բանաստեղծական հատուածներից մէկի մէջ, մի պատկեր, որտեղ գազազած ամբոխը պագշոտութեան ու ցոփութեան պար պահանջելով մերկանդամ ու հոլանի հայ ամօթխած հարսներից՝ ի վերջոյ նրանց կենդանի փակելներ է դարձնում։ Գերմարդկային տանջանքի մարմնացման փաստն է արձանագրված նրա «Դաշոյնի» մէջ, որտեղ մարգարէի զաւակ մարդգազանի բռնի պահանջով մերկացված հայուհին պէտք էր իր սեփական ձեռքով դաշոյնը խրէր իր հարազատ երկամեայ մանկան կուրծքը.

Եւ հայուհին իր դաշոյնը դէպի երկինք
իսկոյ անգամ ճօճելէ վերջ՝
Զարհուրելի մանչուն մը արձակելով՝ աչքերը
բաց մահացաւ...

Բայց վայրագութեան ակտը դրանով չէ վերջանում. արիւնկզակ երիտասարդներից մէկը մեռած կնոջ աջ բազուկը բռնելով՝ անշնչացած մօր ձեռքով մանկան սիրտն է հարուածում։

Սիամանթօյի «Կարմիր լուրեր բարեկամէս»-ը իսկապէս մի կալէյդոսկոպ է, որտեղ բանաստեղծը մի առ մի պատկերացնում է այն անասելի, անպատմելի չարչարանքները, որոնց ենթարկվել է ողջակէզ հայ ժողովուրդը Թիւրքիայի բարբարոս խուժանի ձեռքով։ Այն վայրը, որտեղ ապրել է ջարդերի շրջանում հայ տարրը, տառապանքի մարմնացման մի վայր է եղել, որտեղ կեանքն աւելի անհնելի է եղել, քան ինքը անհուելի մահը։ Այդ դժոխային իրականութեան մէջ կեանքի տենչը փոխարինվել է մահվան տենչով, ապրելու բնազդը՝ անհետացման բնազդով։ Բնական մահը և մահվան ուրուականը, որ առհասարակ ամենասոսկալին է եղել ապրելու տենչով միայն օժտված մարդու համար, տառապանքի վայրում ապրող հայ տարրի համար պէտք է որ երջանկութիւն համարվէր, որովհետև նրա կրած անլուր չարչարանքներն ու տանջանքները իր նման մարդու հնարագիտութեան արգասիքն էին։ Ցիրաւի կանգնելով մարդկային երբեմն աներևակայելի վայրագութիւնների հանդէպ, թւում է, թէ կեանքի բարձր արժէքը ըմբռնող մարդը միայն ընդունակ էր իր նման մարդուն ամենամեծ պատիժ տալու համար մահվան պատիժը սահմանել... Եթէ նա չը զգար և չը՛ըմբռնէր իր կեանքի բարձրաժէք լինելը, երբէք մահվան պատիժը պատիժներից ամենասոսկալին և ամենաարժատականը չէր համարվի։ Եւ ինձ թւում է, թէ մահվան պատիժը կամ տանջելով մահացնելը աւելի սոսկալի, աւելի ցնցող է, քան առ հասարակ մահվան գաղափարը։ Այդ է պատճառը գլխաւորապէս, որ երբ պատկերացնում ենք մեր առջև Թիւրքիայում անասելի տանջանքներով բռնի մահացող քրիստոնեայ տարրերին, սովորական, բնական մահը նրանց համար երջանկացումն ենք համարում։

Սիամանթօյի բանաստեղծութիւնների ներկայ հատորը յիշեցնում է միջնադարեան մռայլ ու խաւար էպօխան։ Եւ պատմութեան այդ մռայլ շրջանը յիշեցնողը ոչ թէ միայն անգութ թշնամու սուրն է, այլ և հէնց իր՝ բանաստեղծի սուրը, որ յարմար պարագայում նոյնքան թունալից, նոյնքան արիւնածարաւ դառնալու ընդունակութիւն ունի, որքան և լպիրշ ու վայրագ թշնամինը։

Սուրխաթեան

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

1) Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան «Տեղեկագիրը», 1908 թ. հոկտ. 1—1911 թ. ապրիլ 30, Կ. Պոլիս, 1911 թ.։ 2) Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցու ծխական ս. Մարիամեան դպրոցի եռամեայ (1909—1912 թ.) «Հաշիւը», Թիֆլիս, 1913 թ.։ 3) Ալէքսանդրոպօլի հայոց ս. Լուսաւորչի «Խրիմեան» երկսեռ դպրոցի ուսումնական և տնտեսական «Տեղեկագիրը» 1912—1913 ուսումն. տարվայ համար, Ալէքսանդրոպօլ, 1913 թ.։ 4) «Հաշիւ» Թիֆլիսի հայուհեաց «Մեղու» աշխատանքի տան ընկ., 1911 և 1912 թուականների, Թիֆլիս, 1913 թ.։ 5) «Ցայտագիր» Եփրատ Կօլէջի և իր ճիւղերու, 1913—1914 թ., Խարբերդ։ 6) «Տեղեկագիր» հայ բժշկական միութեան Ա. տարեշրջանի (1912—1913 թ.), Պերա, 1913 թ.։ 7) «Տեղեկագիր» հանրական ատենին յանձնաժողովի հայ ազգային հաստատութեանց Բաթումիոյ վասն 1912 ամի, Նոր-Ջուղա, 1913 թ.։ 8) «Հաշիւ» Նոր-Նախիջևանի ս. Խաչ վանքի վանական կառավարութեան գործունէութեան 1912 թ., Նոր-Նախիջևան 1913 թ.։ 9) Отчетъ церковнаго попечительства о бѣдныхъ армянахъ гор. Нахичевани на Дону, за 1912 годъ, Нахичевань, 1913 г. 10) «Նոր-Նախիջևանի հայոց աղքատախնամ եկեղեցական հոգաբարձութիւնը 1912 թ. մէջ», Նոր-Նախիջևան, 1913 թ.։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 17 դեկտ.*)

Դեռ մի ամիս է, ինչ որ Շանթի «Հին Աստուածների» իմ ռուսերէն թարգմանութիւնը լոյս է տեսել, բայց արդէն նրա շուրջը ստեղծվել է բաւական ստուար լրագրական գրականութիւն, առաջ է եկել կրքերի զօրեղ բաղխում և շարժել է շատ շատերի ամենաանհամակրելի «մարդկային» զգացմունքները, նպատակ ունենալով միմիայն որքան կարելի է արագօրէն տապալելու իմ աշխատանքը։

Բանը այնտեղ հասաւ, որ ինձ սպառնալիքներ կարդացին, որ գիրքս կը գրաւեն. և իրաւ այդ առիթով եղել են քայլեր, դիմումներ են արված ուր հարկն է՝ իմ գրքերս գրաւելու, բայց գոյութիւն ունեցող օրէնքները բարեբաղդաբար թոյլ չեն տուել մարդկանց իրանց «բարի» նպատակը ի գործ ածելու։

Ամենից առաջ՝ զարմանալի է իմ գրքիս քննադատողների ապշեցուցիչ շտապողականութիւնը։

Նոյեմբերի 11-ին առաջին անգամ վաճառքի է հանվում գիրքս գրավաճառ և ահա 14-ին «Кавказъ» թերթում մի ինչ-որ շատ կասկածելի հայերէնի գիտութեամբ մի պարոն լոյս է ածում մի ծայրայեղ հայհոյական յօդուած. կարծես խեղճը մի բանով վշտացած լինի։

Նման հոգով մի յօդուած դուրս է գալիս, երևակայեցէք, նոյեմբ 16-ին «Баку» թերթում մի ռուս գրչակի ձեռքով գրված, որը, յօդուածից երևում է, թիւրիմացութիւնների մէջ է ընկնում իրան «Հին Աստուածների» օրիգինալից ցուցմունքներ տուող մի «փիլօլօգից»։

Կարևոր եմ համարում յիշատակել մի հանգամանք, որ ես մինչև օրս ոչ մի խմբագրատուն գիրքս չեմ ուղարկել գրախօսելու համար, առաջուց փորձով իմանալով որ «եթէ ոչ ընդ մեզ ես» պիտի հայհոյեն։

Միւս քննադատներիս արժէքը ցոյց տալու համար այստեղ կը բերեմ մի-մի կտորներ, որոնք ուղղակի «փարսի» տպաւորութիւնն են անում։

«Հորիզոնում» Վ. Մենակ իմ գիրքս կասկածի տակ է ձգում, գրելով՝ «... պ. Կարա-Դարվիշի առաջաբանը գրված է գեղեցիկ ռուսերէնով, մինչդեռ թէ ինչ է ներկայացնում պիէսի թարգմանութիւնը, ընթերցողը տեսնում է վերոյիշեալից։ Արդ՝ ինչպէս բացատրել այդ գաղտնիքը. կամ յառաջաբանը գրել է ոչ պ. Կարա-Դարվիշը կամ պիէսը նա չէ թարգմանել»։

«Բագուի Ձայնում» «Գրախօս» ստորագրութեամբ մի պարոն իր մի մեծ յօդուածը վերջացնում է այս կոչով. «Ցանուն հայոց գրականութեան, յանուն վիրաւորված Շանթի և ի սէր խեղճ թարգմանչի մի կարդաք «Հին Աստուածների» թարգմանութիւ...ը»։

Եւ իրա , օ՛, ի՛նչ մեծ դժբաղդութիւն է պատահել։

Այնուհետև զանազան թերթերում մինչև օրս շարունակում են լոյս տեսնել մանր ու խոշոր տենդենցիօզ, երբեմն ուղղակի պրովօկացիօն բնաւորութիւն կրող յօդուածներ, տեղեկութիւններ։ Օրինակ՝ «ահա շուտով լոյս կը տեսնի աւելի լաւ թարգմանութեամբ», «բեմ է հանվում ռուսերէն թարգմանութիւնը, բայց ոչ Կարա-Դարվիշի թարգմանութիւնը», «թող դրամատիկ ռուս խումբը մի փոքր էլ սպասի և չը դնէ Կարա-Դարվիշի անգրագէտ և անշնորհք թարգմանութիւնը, շուտով լոյս կը տեսնի նոր և լաւ թարգմանութիւն», «ռուս խումբը ձեռք է բերել «Հին Աստուածների» նոր (աւելի լաւ) թարգմանութիւնը», և այլ անթիւ այսպիսի մանր և ոխակալ տեղեկութիւններ։

Դրսի ընթերցողը, անծանօթ մեր ներքին գրական բարքերին, ոչինչ ի հարկէ չի հասկանայ։ Բայց այդ հաղորդագրութիւնների մէջ որքան վիրաւորված ինքնասիրութիւններ կան, որոնք այժմ տեղն են գտել իրանց հին հաշիւները մաքրելու և ոխը թափելու։ Մի քանի թերթերի հետ անցեալում պօլեմիկա եմ վարել։

Եւ այդպէս՝ «փոքրիկ գրիչը» ունի իր թշնամիները, որոնք այսօր մի մաւթը բանակ կազմած՝ գալիս են արտաւուբելու նրան։

Բայց իմ գրիչս ինձ միշտ հաւատարիմ է մնացել և դիմակներ պատռելու մէջ վարժ և ընդունակ։

Կարևոր եմ համարում յիշատակել և այս, որքան այստեղ «մերոնք» մեր գրական բարքերի բողբոջները ճիգ և ջանք են թափում սևացնել, ոտնատակ տալ իմ աշխատութիւնս, այնքան հեռաւոր օտար միջավայրի մարդիկ անաչառ կերպով իրանց կարծիքն էին յայտնում իմ թարգմանութեանս վերաբերեալ։

Այսպէս՝ մի համալսարանաւարտ-փիլօլօգ հայազգի ռուս բեմիչեօր գրում է ինձ. «Կարդացի ձեր թարգմանութիւնը. մի քանի տեսարաններ հիանալի են (нѣк. сцены превосходны). զգացվում է, որ դուք այդ տեսարանները շատ էք սիրել. կան և տեղեր, որոնք ուղղակի բարեհնչիւն չեն (неблагозвучны)»։

Ի հարկէ, ոչ մի գործ կատարեալ չէ կարող լինել, և ես բոլորովին ցանկութիւն չունեմ այդ թաքցնելու, ինչպէս և ինքս թարգմանութեանս առաջաբանում խոստովանում եմ և ընթերցողի ներողամտութիւնը խնդրում, երբէք չը կարծելով որ մի այդպիսի վերին աստիճանի դժուար գլուխ բերելու գործի վերաբերմամբ՝ իմ կրիտիկոսներից մէկը կասի՝ «դէն պէտք է շպրտել», միւսը կոչ կանի, թէ «յանուն հայ գրականութեան չը կարդալ իմ թարգմանութիւնը»։

Երկու խօսք էլ իմ պիէսայի «տապալվելու» և Թիֆլիսի ռուսաց դրամատիկական խմբի կողմից մերժվելու մասին։

Դեռ նոյեմբերի սկիզբներին Թիֆլիսի ռուս խմբի դիրեկցիան պ. Տիգրան Նազարեանի միջոցով դիմում է ինձ և խնդրում իմ թարգմանութիւնս՝ բեմ հանելու նպատակով։

Ես տանում և յանձնում եմ երեք օրինակ ռուս դրամատիկական խմբի անտրեպրենեօր Զարեչնիին և նրա բեմիչեօր Տուգանովին։

Պիէսան կարդացվում է և հաւանութիւն է գտնում և խմբի դիրեկցիայի կողմից դիմում է լինում ցենզուրային կօմիտէտին՝ թոյլտւութեան համար։

Թոյլտւութիւնը ստացվում է։

Շարունակվում են մեր բանակցութիւնները, պայմանագրերը արդէն գրված պատրաստված են լինում, երբ ամէն ինչ խանգարվում և քանդվում է։

Եւ ահա ինչու. լրագրական լուրերից վերջապէս իմացվում է իմ բանակցութեանս մասին, և ահա ամեն կողմից, նոյնիսկ Բագուից, Զարեչնիի խումբը թափվում են բազմաթիւ լրագիրներ իմ թարգմանութեանս մասին գրված աննպաստ յօդուածներով և լուրերով՝ բաւական չէ, Շանթի «անկոչ բարեկամները» մի ամբողջ վոհմակ անվերջ շարաններով սկսում է մըրջիւնի նման վխտալ և ռուս թատրօնի դռները կոտրաել, թէ ինչ է՝ իմ թարգմանութեանս բեմ հանելը խանգարեն։ Գործը այն աստիճանի է հասնում, որ բեմիչեօր Տուգանովը ինձ ասում է. «Աստուած իմ, այս ինչ յուզում է տիրում ձեր թարգմանութեան շուրջը. դուք գիտէք՝ ես վախենում եմ և իմ գործս վտանգի չեմ կարող ենթարկել, վերջապէս կարող են կտրել (сорвать) ներկայացումը»։

Եւ այսպիսով՝ իմ գործս խանգարվեց և ընդունվեց երկու անյայտ մարդկանց թարգմանութիւնը և այժմ աջ ու ձախ բեկլամ է արվում այդ դեռ անծանօթ, դեռ ձեռագրի մէջ թարգմանութիւնը։

Պարզ է՝ և անտրեպրիզան կը համարի դա լաւագոյն թարգմանութիւն, քանի որ չէ կարող ասել, որ մենք խաղում ենք աւելի վատ թարգմանութեամբ։ Այդպիսի միամտութիւն ոչ ոք թոյլ չի տալ իրան։

Բայց ես դեռ իմ հաւատս չեմ կորցրել և կարծում եմ, ինչպէս ռուսն է ասում, свѣтъ клиномъ не сошелся և դեռ կան լաւ և բարեխիղճ մարդիկ, և այսօր, երբ բեմ է հանվում այն ռեկլամ արված «լաւագոյն» թարգմանութիւնը, կը լսեն, կը համեմատեն և կասեն իրանց անաչառ խօսքը։

Մի հանգամանք ևս, որ կարևոր եմ համարում յիշատակել։ Ես յոյս ունէի այս սէզօնին, եթէ թարգմանութիւնս հանվէր բեմ, ստանալ բաւական խոշոր գումար և, հակառակ Թիւրքիայի և Ռուսաստանի միջև գրական կօնվենցիա (դաշն) գոյութիւն չունենալուն, և թարգմանութեանս իրաւաբանական տէրը միայն ես լինելով հանդերձ, վճարել էր հօնօրարի երրորդ մասը ճամբել պ. Շանթին։

Դա այսօր չաջողվեց առայժմ, և իմ անօրինակ սէրը և գուրգուրանքս դէպի Շանթի տաղանդը վարձատրվեց Շանթի «իսկական բարեկամների» կողմից նոյնչափ անօրինակ հալածանքով։ Ես թափում եմ մեծ աշխատանք, մանրակրկիտ բարեխիղճ վերաբերմունք և հրատարակելով գիրքը ենթարկվում նիւթական զրկողութեան, լայն ճանապարհ բանալով այժմ միայն «Հին Աստուածների» առաջը դէպի օտար, եւրօպական գրականութիւնը, և ինչ, ես վերջ ի վերջոյ մնում եմ բարեգործի դերի մէջ։

Եւ թող Շանթի «բարեկամները» խղճի խայթը խօսի և պատասխան տայ այդ տաղանդաւոր և միևնոյն ժամանակ անօրինակ սիրող սրտի տէր մարդու առաջ։

Կարա-Դարվիշ

*) Մենք տեղ ենք տալիս Կարա-Դարվիշի այս նամակին միայն այն նկատումով, որ «Հորիզոն» թերթը մերժել է տպել հերքումն, և նա խնդրում է մեզ թոյլ տալ իրան արտայայտվել իր դէմ յարուցված մեղադրանքների առիթով։ Ծ. Խմբ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ՀԱՅԵԱՑՔ ԲՈՒԼՂԱՐԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՎՐԱ

—

Պատերազմից յետոյ, երբ խաղաղութիւնը վերահաստատվեց Բալկաններում, մինչդեռ բալկանեան միւս պետութիւններն իրանց յաղթութիւնն էին տօնում անսահման ցնծութեան մէջ, Բուլղարիան, սուգ հագած, ներքին լուրջ հաշւետուութեան ու ծանր տագնապի օրեր էր ապրում. մինչև անգամ Ֆերդինանդ թագաւորի գահից հրաժարվելու հարցը համարեա անխուսափելի էր դարձել։

Բնականաբար մեծ զոհերի ու զրկանքների գնով ձեռք բերած փայլուն յաղթանակներին յաջորդող մեծ անաջողութիւններն ու տագնապալից պարտութիւնները պիտի մղէին բուլղար ժողովրդին քննութեան ենթարկելու չարիքի պատճառներն ու վերահասու լինելու նրանց, որպէսզի պարզաբանվէին այն ընդհանուր պայմանները, որոնք պատճառ դարձան չարաշուք դրութեանը, և հրապարակ հանվէին ու պատժի ենթարկվէին այն բոլոր պատասխանատու պաշտօնեաները, որոնց վրա պիտի ծանրանային տագնապը պատճառող բոլոր յանցանքները։

Այդ հաշւետուութիւնը կատարվեց, սակայն՝ առանց բուռն ժողովրդի մասնակցութեան. նա կատարվեց պետական բարձր շրջաններում մի այնպիսի մօմենտում, երբ բուռն ժողովուրդը, հիւծված, ուժահատ եղած երկարատև ծանր կռիւներից, միանգամայն անընդունակ՝ որևէ հարցով զբաղվելու, մի բանի էր միայն կարօտ, մի բան էր միայն տենչում—մի քիչ հանգիստ շունչ քաշել։

Եւ յուլիսեան կրիզիսը վերջացաւ երկրի համար ծանր կորուստներով ու Դանեվի մինիստրութեան անկումով։ Դանեվը իր ռուսասէր քաղաքականութեամբ համարվեց բոլոր չարիքների պատճառը և յանձնվեց մօմենտի զայրացած կրքերի կշտամբանքներին։ Ֆերդինանդ թագաւորը, որ արդէն ինչ-ինչ դրդումներից մղված երես էր դարձրել Ռուսաստանից, շարունակեց իր հակառուսական քաղաքականութիւնը և բռնեց մի աւստրիասէր մինիստրութիւն յանձին Ռադօսլաւովի ու Գենադիեվի, որոնք երկրի աջողութիւնը տեսնում են Աւստրիայի բարեկամութեան մէջ։

Աւստրիայի թելադրանքներին վստահելով և նրա լարած մեքենայութիւնները բարեկամութեան տեղ դնելով՝ Բուլղարիան արդէն մի քանի անգամ տուժել է։ Սակայն Ֆերդինանդը, որ, ի դէպ, ծագումով օտար է այն ժողովրդին, որի վրա թագաւորում է, երբէք իր երկրում ժողովրդականութիւն չի վայելել և այժմ էլ չի վայելում, շարունակում է դեռ հրապուրվել աւստրիական սատանքներից՝ առանց ըմբռնելու կամ թերևս առանց ըմբռնել ցանկանալու նրանց բուռն նպատակը։

Բալկանեան առաջին պատերազմի ընթացքում փաստը ցոյց տուեց, որ ռուսասէր Դանևի մինիստրութեան օրով և շնորհիւ նրա վարած քաղաքականութեան՝ Բուլղարիան հասաւ աջողութեան ու փառքի գագաթնակէտին։ Դանևի մինիստրութեան հետ ընկաւ նաև երկրի փառքը, երկրի աջողութիւնը։ Եւ մինչդեռ Ֆերդինանդը, ականջ դնելով Աւստրիայի կողմից փչող քամիներին, յետ մղեց Ռուսաստանի միջամտութիւնն այն կրիտիկական մօմէնտին, երբ միայն այդ միջամտութիւնը կարող էր փրկել երկիրը վերահաս ծանր կորուստներից, ահա ինչ դերք էին բռնել Դանեւն ու գեներալ Սավօվը ըստ սերբիական «Շտամպա» թերթի տուած մի տեղեկութեան, որն ամբողջովին արտատպել էր «Jonrnal de Genève»-ի խմբագրութիւնն իր թերթի № 326-ում, աւելացնելով իր կողմից նաև այն կարծիքը, թէ այդ տեղեկութիւնները հաւանօրէն ինքը Սավօվն է յանձնել սերբ թերթին։

«Մինիստրների խորհրդի նախագահ Դանևը Ռուսաստանի միջամտութիւնն ընդունելու վրա էր, և այդ մասին նա արդէն ծանուցել էր գեներալ Սավօվին, երբ Ֆերդինանդ թագաւորն իր մօտ կանչեց գեներալ Սավօվին և նրան գաղտնի հրաման տուեց անմիջապէս յարձակում գործել սերբերի և յոյների վրա։ Սավօվը ընդդիմացաւ թագաւորի կարգադրութեանը, որի վրա Ֆերդինանդը, օգտվելով իր գեներալիսիմուսութեան աստիճանից, յայտարարեց, որ եթէ Սավօվը շարունակէ յամառել, մահվան դատապարտվելու արժանի ապստամբ կը համարվի։ Սավօվը այն ժամանակ պահանջեց մի գրաւոր հրամանագիր, ստացաւ, պահեց նրան և մինչև այժմ էլ այդ փաստաթուղթը նրա մօտ է։ Այնուհետև նա վերադարձաւ բանակ՝ ի կատար ածելու այն հրամանը, որ իր դժբաղդ երկրի համար նիւթական ու բարոյական մահ պիտի հանդիսանար»։

Զարագուշակ յարձակումը կատարվեց, յարձակում, որի հետևանքը յայտնի է ամենքին։ Բուլղարիան ընկաւ, տապալվեց և, խսպառ կործանուելուց ազատվելու համար, ստիպված եղաւ ընդունել ախոյեանների առած բոլոր առաջարկութիւնները։ Դանևի մինիստրութիւնը խորտակվեց և նրան յաջորդեց Ռադօսլաւովի ու Գենադիեվի աւստրիասէր մինիստրութիւնը, որ, քաջալերված Աւստրիայի բարեկամական կեղծ ժպիտներից, անխնայ քարկոծեց երկրում գոյութիւն ունեցող ռուսասէր ուղղութիւնը և մինչև այնտեղ հասաւ, որ մինիստրական ճառերով պարլամենտական ընտրութիւնների միջոցին սոսկալի դատապարտեց այդ ուղղութեան շէֆ Դանևին և բացայայտ կերպով նրան ու մինչև անգամ բալկանեան միութեան հեղինակ Գեշօվին համարեց երկրի կրած բոլոր չարիքների իսկական պատճառը։

Կասկած չը կայ, որ Դանևի ու Գեշօվի դէմ հրապարակով արձակված այս բացայայտ անարդար դատավճիռը մի օր դարձնալ լուրջ քննութեան հարց կը դառնայ և պատմութիւնը, վեր բարձրացնելով կոխոտված ճշմարտութիւնը, բարձր կը գնահատէ երկու հայրենասէրների արժանիքը և նրանց կը վերադարձնէ նրանց արժանի պատիւն ու փառքը։

Սակայն այդ ակնիրև անարդարութիւնը բաւական չէր։ Նոր մինիստրութիւնը եռանդուն պրօպագանդ մղեց յօգուտ աւստրիասէր քաղաքականութեան, որպէսզի պարլամենտական ընտրութիւնների համար հող պատրաստէ պարլամենտում կուսակիցների մեծամասնութիւն ունենալու. և նա մեծ յոյս ունէր, որ սօբրանիէի եթէ ոչ երեք քառորդը, գոնէ երկու երրորդը պիտի վաս-

տակէր։ Բացի այդ, նոր մինիստրութիւնը ծրագրել էր մի մօտալուտ վրէժ հանել Սերբիայից և Ռումինիայից։ Նա ցանկանում էր վերաքննութեան ենթարկել Բուխարեստի դաշնադրութիւնը և, միանալով թիւրքերի ու ալբանացոց հետ, յետ վերցնել սերբերից Ուսկիւբն ու Մօնաստիրը և յոյներից՝ Սերեսն և Սալօնիկը։

Եւ նա, ներկայ մինիստրութիւնը, ուրուագծել էր գործունէութեան այս ծրագիրը ճիշդ այն միջոցին, երբ բուլգար ժողովուրդը երկարատև պատերազմի ծանրութեան ու աւերածների տակ տանջված, ջլատված ու քայքայված՝ երկրի ներքին առաջնակարգ այժմէութիւն ունեցող հարցերի հանդէպ անգամ ոչ մի քայլ անել կարողանալու և անտարբեր մնալու դրութեան մէջ էր դատապարտվել։

Բարեբաղդաբար ժողովրդի ընդարմութիւնը երկար չը տևեց։ Նոր պատերազմի շշուկը նրան ուշքի բերեց և առաջինը զարթնեցին սօցիալիստ, դեմօկրատ ու գիւղացի տարրերը, ժողովրդի այն խաւերը, որոնց վրա պիտի ընկնէր դարձեալ պատերազմի ամբողջ ծանրութիւնը, եթէ նա նորից տեղի ունենար։ Պարլամենտի համար բացված ընտրութիւնները, որոնք, առաջին անգամ համեմատական ներկայացուցչութեան սիստեմով կատարվելով հանդերձ, ոչ մի անախորժ դէպք առաջ չը բերին, առքի հանեցին բուն ժողովրդին և լայն կերպով հնարաւորութիւն տուին նրան հրապարակ գալու, իր խօսքն ասելու և իր ցանկութիւնները թելադրելու։ Եւ նա հրապարակ եկաւ և թէև ուշ, բայց կարողացաւ այնու ամենայնիւ ի գերև հանել մինիստրութեան յոյսերը։ Սօբրանիէի 204 պատգամաւորներից 95-ն են միայն մինիստրութեան կողմնակիցներ։ Դեռ անցեալ պարլամենտում սօցիալիստներն ընդամենը մի ներկայացուցիչ ունէին. մինչդեռ ներկայումս միայն սօցիալիստները, առանց հաշւելու դեմօկրատներին ու ագրարներին, 35 պատգամաւոր ունեն. մի երևոյթ, որի նմանը երբէք տեսնված չէր Բուլղարիայում։

Սօցիալիստների հետ դեմօկրատներն ու միւս դեմօկրատական տարրերը ներկայ պարլամենտում թւով գերազանց մի զօրեղ ընդդիմադիր խումբ են կազմում մինիստրական խմբի դիմաց, կարող՝ արգելք հանդիսանալու մինիստրութեան նպատակների իրագործմանը։

Արդ, որո՞նք են սօցիալիստների բռնելիք ուղղութիւնն ու անելիք պահանջները պարլամենտում և ո՞րն է նրանց ծրագիրը։ Այս հարցերը դեռ որոշ, մեկին կերպարանք չունեն և առ այժմ անկարելի է այդ մասին մի վերջնական կարծիք յայտնել։ Արդարև, Բուլղարիան մի երկիր է, ուր տնտեսական նորագոյն կերպերն ու եւրոպական մտքով ինդուստրիան դեռ նոր են ծայր տալիս, ուր տնտեսական հին, նախնական կերպերը դեռ գերակշռող դեր են կատարում։ Այնտեղ սեփականատէր և սեփականազուրկ դասակարգերի միջև տիրող տնտեսական շահերի հակասութիւնը դեռ չի հասել այն ծայրայեղ չափերին, ինչ խոշոր արդիւնաբերական երկրներում։ Այնտեղ համարեա բոլոր գիւղացիները մի-մի մանուոր սեփականատէրեր են, սեփականազուրկ տարրի՝ բանւորութեան թիւը դեռ շատ սակաւ է և սօցիալիստական հարցը դեռ նոր է ծնունդ առել։ Բուլղարական սօցիալիստները աւելի շուտ առաջադէմ դեմօկրատներ են, քան իսկական սօցիալիստներ, ուստի նրանց ծրագիրն ու պահանջներն էլ դեռ անկերպարան են ու չափաւոր։ Այդպիսի պայմաններում նրանք անկարող կը լինեն մի նշանակալից դեմօկրատական յեղափոխութիւն առաջ բերել երկրում, ոչ էլ կը պահանջեն Ֆէրդինանդի գահից հրաժարումն ու միապետութեան վերացումը։

Սակայն նրանք ունեն մի ընդհանուր և պարզ լօզունգ, որի շուրջը խմբված՝ սօցիալիստներից սկսած մինչև գիւղացիութիւնն ու ագրարները միասին ընտրողական պայքար մղեցին և որի շուրջը պիտի խմբվեն առ այժմ նաև պարլամենտում։ Արդ լօզունգը մի երրորդ պատերազմի առաջն առնելն է և իր երկրում խաղաղութիւն հաստատելը, խաղաղութիւն՝ որից համարեա մի տարի է, ինչ զուրկ է ժողովուրդը և որը կատարելապէս առաջնակարգ օրգանական անհրաժեշտ պահանջ է դարձել երկրի և մանաւորապէս նրա աշխատաւոր դասի համար։

Առ այժմ այս ուղղութեամբ է, որ սօցիալիստները պիտի գործեն պարլամենտում, և այս ուղղութեամբ է, որ նրանք պիտի նեղեն կառավարութեանն ու Ֆերդինանդին։ Բուլղարիան ներկայումս գտնվում է քաղաքական և տնտեսական այնպիսի աննպաստ պայմանների մէջ, որ որևէ նոր ռազմական ատանտիւրա կարող է նրան նոր վտանգների ու նոր հարուածների ենթարկել։ Ընդհակառակը. նա այժմ կարիք ունի կազդուրման ու խաղաղ զարգացման և եթէ զամիտ ու շրջահայեաց ուղղութիւնից է կախված երկրի ապագայ բարօրութեան հարցը։

Ա. Զ.

Ժ ը ն և վ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒՆՔ

Դժուարին դրութիւն ստեղծվեց, յանկարծակի, քաղաքական մթնոլորտում։ Գերմանական գեներալ ֆօն-Սանդերսը նշանակվում է հրամանատար Կ. Պօլսի առաջին զօրաբանակի. գեներալի հետ բերվում են և մեծամեծ պատւով ընդունվում նաև 40 օֆիցերներ։ Բայց այդ օրվանից, Սանդերսի ծրագրած սիստեմով պէտք է ձեռնարկվի և համայն թիւրքական զօրքը։

Մինչ ռուսաց կառավարութիւնը կարծում էր, թէ նեղն է լծել Թիւրքիային, առաջարկելով նրան հայկական րէֆօրմները եւրոպական կօնտրօլով, քաղաքական մեծ վարպետի ճաւում ճփվում էր Սանդերսի հարցը։ Եւ երբ Գերմանիան ձախ ձեռքով ստորագրում էր Ռուսաստանի հետ համաձայնութիւն՝ պոչ ու թեր խուզած հայկական րէֆօրմների տակ, աջ ձեռքով տալիս էր Թիւրքիային իր աւելի քան ինստրուկտօր օֆիցէրներին...

Կ. Պօլիսը և Բօսֆօրի ու Դարդանէլի նեղուցները այսուհետև պաշտպանված են, ներողութիւն, գերմանական զինւորական համածրով։

Եւ ոչ միայն այդքան՝ այսօրվանից սկսած, բոլոր բարդ հարցերում, որոնք կը սպառնան յանգել զինված ընդհարումների, գերմանական համակրութիւնը թիւրքերին արդէն ապահովված է. համակրութիւնը ուժեղացված կը լինի և զինւորական պատւի հարցով։ Եւ այնուհետև երրեակ դաշնակցութեան միւս անդամներն էլ, Աւստրիան և Իտալիան, եթէ ոչ ներգործական, գէթ չէզոքաբար համակերպվելու են Գերմանիայի քաղաքականութեանը։

Բայց, Թիւրքիան դրվելով այսօր Գերմանիայի հովանու ներքոյ, չէ՞ որ վտանգվում են Ռուսաստանի ահագին շահերը, որոնք և ընկնում են ծանր քարերի տակ։ Այլ են Ֆրանսիան և Անգլիան. նրանց թէ ազդեցութեան շրջաններն են խստիւ որոշված և թէ դրամագլուխներն են մեծ փոխառութեան ձևով և թէ երկաթուղային ու այլ տնտեսական ձեռնարկութիւնների մէջ դրվելով լուռ ու մունջ, բայց և անդադար գործում են ու գործում։ Մինչդեռ Ռուսաստանը ոչ որոշակի կերպով իր ազդեցութեան շրջանն է որոշել և հաստատութեան բերել հանդէպ Թիւրքիայի ու մեծ պետութիւնների և ոչ դրամագլուխ է մտցրել երկիրը, որևէ եղանակով, և ոչ իսկ կուլտուրական յաղթահարութեան քայլեր արել։ Բայց, որ գլխաւորն է, Ռուսաստանն ունի առկախ մնացած կենսական հարցեր, որոնցից նեղուցներինը ամենածանրն է և անվայելը հիւսիսային հզօր կայսրութեան համար։

Ճիշդ է, Ֆրանսիան յամենայն դէպս, իբրև դաշնակից Ռուսիայի, պարտաւոր է պաշտպանել վերջինիս քաղաքականութիւնը, բայց այլ է պարտաւորված լինելը, այլ է ինքնաբերաբար սեփական շահերը պաշտպանելը։ Կենդանի օրինակով տեսանք այդ. երբ Բուխարեստի խաղաղութեան դաշինքը վերաքննելու ձայներ հանեց հիւսիսը, Ֆրանսիան թոյլ ձայնով միայն ձայնակցեց նրան. բաւական էր, որ Վիլհէլմը շնորհակալական հեռագիր տուեց Ռումինիայի թագաւորին, և Ֆրանսիան այլ ևս քայլեր չարեց սերտ կերպով պաշտպանելու իր դաշնակցի առաջարկութիւնը, քանի որ նա՝ Ֆրանսիան անմիջապէս շահեր չունէր Բալկանեան թերակղզում, Բուխարեստեան դաշինքը վերաքննելու հարցը ջուրն ընկաւ։

Ինչ վերաբերում է Անգլիային, անշուշտ նրան էլ անախորժ է Կ. Պօլիսը, երկրագնդի այդ կենտրօնը, պաշտպանված տեսնել պրուսական զօրավարներով ու սիստեմով, բայց նա կուզենար որ իր համար շագանակը կրակից հանէին ուրիշի ձեռքերը. վերջապէս Պարսից ծոցը և Կովէյտը նրա՝ Անգլիայի համար արդէն ապահովված են և նա ոչ դաշնակից, այլ միաբանած է միայն Ռուսաստանին և Ֆրանսիային՝ յայտնի և որոշ հարցերի վերաբերմամբ։

Այդպէս է Անգլիան. նա չէ սիրում իր ձեռքերը կապել դաշնակցութիւններով, որպէս զի լինի՝ «Ֆիգարօ աստ, Ֆիգարօ անդ...»։

Այսպիսով՝ Ռուսաստանը, մեր համեստ կարծիքով, միայն թոյլ պաշտպանութիւն կը գտնի Սանդերսի հարցում, իսկ Ալբիօնի կողմից—այո—նոյնպէս, բայց միայն առաջին քայլում, իսկ եթէ Ռուսաստանը աւելի առաջ գնայ, որ շատ սպասելի է, Անգլիան ոչ միայն նրա հետ չի գնայ, այլ և ինքը կը սկսի անհանգստանալ։

Ցայտնի է, որ Ռուսաստանը, նրա հետ և նրա միաբանակից Ֆրանսիան և Անգլիան աւելի պատշաճ դատեցին Սանդերսի մասին դիմել ոչ թէ Գերմանիային, այլ Թիւրքիային. յայտնի է և այն, որ երկու միջոց վում է, ոչ միայն չի գնայ իր միաբանակցի հետ, այլ և կը դժկամակի։ Զէ՞ որ Հայաստանը գրաւելով, Ռուսաստանը մօտենում է Պարսից ծոցին...։ Մի մեծ թիւրիմացութեամբ Անգլիան դարաւոր կասկածներ ունի Ռուսաստանի վրա Հնդկաստանի գրաւման հարցում, և այդ անտեղի և անհիմն կասկածները բաւական են այսօր, որ Անգլիային գլխաւոր դեր տան Ռուսաստանի հանդէպ, վերջինիս առաջխաղացութեան դէպքում դէպի յիշեալ վայրերը...։

Եթէ վերօգրեալ երկու միջոցները տեղի չունենան՝ ճնշումն գործադրելու թիւրքական կառավարութեան վրա, հնարաւոր է և մի երրորդը, այն է՝ Ռուսաստանի կողմից կօմպենսացիա, հաւասարակշռութեան հաստատումն պահանջելը։ Ճշմարիտն ասած՝ մեզ հաւանելի է թւում այս վերջին միջոցը։

Մեր այս փոքրիկ յօդուածի նպատակն էր՝ ֆօն-Սանդերսի հարցի շուրջը գործադրված և գործադրվելիք դիպլօմատիկ քայլերը ներկայացնել այս հարցին նուազ չափով միայն տեղեակ ընթերցողներին. բայց սա ծառայում է մեզ իբրև առաջաբան, իսկ մեր ասելիքը հայկական հարցի մասին է և ահա թէ ինչ։ Ուղիղ թէ սխալ՝ դա ցոյց կը տայ մեզ մօտ ապագան, ֆօն-Սանդերսի հարցը մենք համարում ենք արևելեան հարցի մի նոր առանցք, որի շուրջը այսօրվանից պէտք է դառնան մեծ պետութեանց կողմից առնդուն դիպլօմատիկ քայլերը, որոնցից կարող են ընդհարվել ոչ միայն Թիւրքիայի կամ Ռուսաստանի, այլև մեծ պետութիւնների մեծամեծ շահերը, ուստի և մեր այս յօդուածի վերնագիրը «Քաղաքական երկունք» դրեցինք։

Եւ մինչ այս, մինչ այն, ֆօն-Սանդերսի հարցի առաջ, երկիւղ ունենք, որ յետ կը մղվի հայկական հարցը, սակայն դարձեալ յոյս ունենք և հաւատ, որ Թիւրքիան, օգտվելով դրանից, կը զգուշանայ ուղղակի կամ խոտորնակի բռնկումներ առաջ բերել Հայաստանում։

Եթէ մեր առաջ բերած վերլուծումները հետևողական են, հայկական հարցի ղեկավարների բարեհաճ ուշադրութեանը կը յանձնարարէինք սրանց, որպէսզի նրանք չը բռնադատէին (forcer) հայկական հարցը, այլ նայած հանգամանքներին՝ օր առաջ գիտենային ղեկը դարձնել դէպի պատշաճ հօրիզօնը։

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

Ց. Գ.- Այս յօդուածը ստորագրելուց յետոյ կարդում եմ ահա հետևեալ հեռագիրը. «Կ. Պօլիս։ Մեծ վէզիրը հանդիսաւոր կերպով հաղորդեց Ռուսաստանի և Գերմանիայի դեսպաններին, որ կառավարութիւնը համաձայն է նրանց մշակած ծրագրով րէֆօրմները անյապաղ մուծանել Հայաստան»։

Սրանից իմաստուն բան անել երբէք չէր կարող Թիւրքաց կառավարութիւնը՝ ընդառաջ գնալով Ռուսաստանին իբրև թէ կօմպենսացիայի հարցում. և մեզ հայերիս կը մնար միայն գլխարկներս երկինք գցել... բայց եթէ միայն խաղ չէ այդ լուրը, որպէսզի ժամանակ վաստակվի։

Բ. Ն.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

19 դեկտեմբերի

ԱԹԷՆՔ։ Ներքին գործերի մինիստրը պալատին օրինագիծ ներկայացրեց հաստատելու պօստային, հեռագրական և ճան. հաղորդակցութեան մինիստրութիւններ։

ՊԵԿԻՆ։ Ստորագրվեց գերմանական-չինական պայմանագիր այն մասին, որ Գերմանիան երկու նոր երկաթուղագծեր է կառուցանելու Չինաստանում։

ՄԻՆՍԿ։ Նահանգական դատարանին են յանձնված «Веч. Газета», «Голосъ Бѣлостока», «Рус. Молва» և «Бирж. Вѣд.» լրագիրների խմբագիրները ստայօդ տեղեկութիւններ հաղորդելու համար այն տանջանքների մասին, որոնց իբր ենթարկվել է կալանաւոր Կօրգօնը գաղտնի ոստիկանատանը։

ՀՌՈՄ։ Թագաւորական հրովարտակով աւելանում է 60 լիրով՝ մի հեկտոլիտրին՝ սպիրտի տուրքը։

ՍԿՕԲԵԼԷՎ։ Գիշերվայ ժամը 1 ու 30 րոպ. զգացվեց ուժեղ երկրաշարժ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Դեկտ. 18-ին արտաքին գործերի մինիստրը և բելգիական դեսպանը ստորագրեցին գրականական պայմանագիր Բէլգիայի հետ։

Վերադարձան զինւորական և ճան. հաղորդակցութեան մինիստրները։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

Էջմիածնեցոց ս. Գէորգ եկեղեցու բոլոր չափահաս ծխականները կիրակի, ամսիս 22-ին, ժամը 12-ին, հրաւիրվում են յիշեալ եկեղեցի ԵՐՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԺՈՂՈՎԻ։

Օրակարգի հարցեր.

1) Եկեղեցու և դպրոցի մուտքի, ծախքի և նախահաշւի քննութիւն։
2) Երկու հոգաբարձուների ընտրութիւն։
3) Ընթացիկ հարցեր։

Գործակալ՝ Ղևոնդ ք. Մամիկոնեան

1194. 1—1

„Գ Ի Ր" գրախանութում վաճառվում են

«Նաւասարդ», գրական-գեղարուեստական տարեգիրք . . . 1 ր. 50 կ.
ՍԻԱՄԱՆԹՕ. «Ս. Մեսրոպ» . » 20 կ.
ԱՐԱՄ-ԶԱՐԳ. «Ս. Մեսրոպի տեսիլքը . . . . » 20 կ.
ԾԱՆԿԻԻԼԵԱ . «Ցիշատակներ հայկական ճգնաժամէն» 4 հ. 1 ր. 80 կ.
«Հայկական հարցին վերջին փուլերը» . . . . » 40 կ.
«Օտար փառքեր» գրական-գեղարուեստ . . . . » 80 կ.
ՄԱԼԽԱՍ. «Ներկայ սովը և իր պատճառները» . . . . . » 40 կ.
ՏԱՂԻԱՐԵԱՆ. «Ուրուագիծ պատմութեան հայոց» . . . . » 50 կ.
«Նիւթեր հայ մելիքութեան մասին» 25 կ.
«ՇԻՐԱԿ» պատի օրացոյց . . . » 50 կ.
» ծոցի » . . . » 20 կ.
ԶՄՇԿԵԱՆ պատի » . . . » 30 կ.
» ծոցի » . . . » 20 կ.
«ՑՈՑԱ» ծոցի » . . . » 20 կ.
ԽՍԱՅԵԱՆ. «Միծաղի ակճոր» » 20 կ.
ԱՐԱՄԱՅԻՍ. «Գաղափարի ճանապարհին» . . . . . . 1 ր. 25 կ.
«Բաց նամակ» Խ. Աբովեանի արձանը . . . . » 05 կ.
ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ. «Վլասիասի փախճանը» ողբերգ. 5 գ. 12 պատ. » 50 կ.
Լոյս տեսաւ «Գիր» գրախանութի 1913 թ. գրացուցակը։

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ «ГИРЪ»

1198. 1—1

ՀՈՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԷՐ) ԴԷՄ
ՆՈՐ-ՄԻՋՈՑ
„SALO—ՊԻՉԻԼԻՆ"

Ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործադրելու ձեռնարկը կցվում է արկղիկին։ Իսկականը միատեսակ արկղիններում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։

Միաժամանակ լաւ է ներգործում թէ սուր եւ թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ բորբոքը։

ՊԱՀԵՍՏԸ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека В. Конгейма.

Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախքը պօստային սակագնով։

Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Դեղային Ապրանքների վաճառանոցում։

(Դ.) (П. 22276) 0 50

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
„ԾԻԾԱՂԻ ՏԿՃՈՐ"

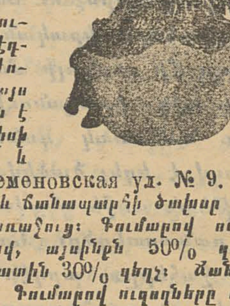

Անեկդոտների և սրախօսութիւնների ու Մոլլա-Նասրէդդինի ընտիր առակների ժողովածու։ Գրքի երեսին այս նկարը մեծ գիրքով։ Գինն է 20 կոպ.։ Դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին և կամ՝ Тифлисъ. Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу. Գրքի գինը և ճանապարհի ծախսը 9 կոպ. մարկաներով ուղարկել առաջուց։ Գումարով ուզողներին 100 հատը կէս գնով, այսինքն 50% զեղչ. 50 հատին 40% զեղչ. 25 հատին 30% զեղչ։ Ճանապարհածախսը գնողի վրա։ Գումարով ուզողները պէտք է դրկեն կանխավճար, մնացեալը վերադիր վճարով։

(Օ.Մ.) 1047. 20—15

Выигрышные билеты
Государственныхъ займовъ
Послѣ одного взноса покупатель участвуетъ въ ближайшемъ тиражѣ выигрышей:
При взносѣ въ 6 р.—1/20 части 10-ти билетовъ.
При взносѣ въ 10 р.—1/10 части 10-ти билетовъ.
Взносы можно присылать и почтовыми марками.
Банкирскій Домъ Л. В. ЛАНДАУ и К°
Варшава, Братская 18.
Главное Агентство: Москва. Малая Лубянка, 3.

ГЛАВНЫЙ ВЫИГРЫШЪ
200.000
тиражи выигрышей:
I-го з. 2-го Января 1914 г.
II-го з. 1-го Марта „ „
III-го з. 1-го Мая „ „
(Вил. 66850) 7—5

Ս.-Պետերբուրգի Պետական Կօնսերվատորիայի Գեղարուեստական Խորհրդի
ԴՐՈՒԱՏՄԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ
Հայ դպրոցների III (երկրորդ կիսամեակից) և IV բաժանմունքների
ԵՐԳ-ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔ
Առաջարկում ենք մեր նոր լոյս տեսած
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆԸ
Ա. մաս՝ դիատոնիզմ. — Գինը 35 կոպ.
Դիմել բոլոր գրավաճառներին։ Պահեստը «Գիր» գրախանութ։
1182. 7—2 (Ե. Զ.) Ռոմանոս Մելիքեան, Ազատ Մանուկեան

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.
ԹԻՖԼԻՍ, ԴՎՈՐՑՈՎԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ՑԵԼԷՖՕՆ 2—83.
ԸՆՏԻՐ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ
ԿԷՐՕՍԻՆԻ ԼԱՄՊԱՆԵՐ ԹԷ ԽՈՀԱՆՈՑԻ ԵՒ ԹԷ ՎԱՌԱՐԱՆՆԵՐԻ
ԿԷՐՕՍԻՆՕ-ԿԱԼԻԼ ԼԱՊՏԵՐՆԵՐ
(Ш. 2.) 957. 0—5

Առեւտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայէլեան պր. 24/2. Տէլէֆօն № 976.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն։
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։
Գործնական պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդոնի Pitman և արիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից։ Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական), 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, (ամենալաւ ձեռքի ուղղումն), արագագրութիւն. բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Ստագրութիւն. 3) Դակտիլօգրաֆիա (բեմինգտօն և այլ.) և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Պարապմունքները կատարվում են և զատ-զատ։ Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար։ Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Ծրագիրը և կանոններն ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից, և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից)։
1151. 0—9

ԲԱՑՎԱԾ Է 1914 ԹՒԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՀՈՎԻՏ
ԱԶԳԱՅԻՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ
շ ա բ ա թ ա թ ե ր թ ի
հրատարակ. IX տարի

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ	Տարեկան	4 ր. —
	Կէս տարվան	2 ր. 50 կ.
	Ամսական	— 50 կ.

Արտասահման տարեկան՝ 12 ֆր., կէս տարվան՝ 7 ֆր.։
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ
Խմբագրութեան հասցէն՝ Редакція армянскаго журнала «ОВИТЪ», Тифлисъ. Արտասահմանից՝ Rédaction du journal arménien «HOVIT», Tiflis (Caucase, Russie).
1135. 10—10

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный